

ODGOVORNOST ZA ŠTETU I NAKNADA ŠTETE POČINJENE RATNIM ZLOČINOM

Ratni zločini su najteža kaznena djela koja su u svojim obilježjima vezani za kršenje pravila međunarodnog prava tijekom rata, oružanog sukoba i okupacije. Jedna od posljedica počinjenja kaznenih djela ratnih zločina su imovinske i neimovinske štete počinjene u pravilu većem broju osoba. Stoga je odgovornost za naknadu štete i naknada štete žrtvama kaznenih djela ratnih zločina jednako važna kao i kazneni progon samih počinitelja. Na području Republike Hrvatske i susjedne Bosne i Hercegovine u bližoj povijesti vodio se rat i oružani sukobi te je dolazilo do počinjenja kaznenih djela ratnih zločina, a sve do danas se vode kazneni postupci i postupci radi naknade štete protiv počinitelja i odgovornih osoba. Kod odgovornosti za naknadu štete počinjene ratnim zločinima često će se uz štetnika kao odgovorna osoba pojaviti i država, a slijedom toga će se postaviti pitanje zastare potraživanja naknade štete prema državi. Također je bitno razlikovanje ratne štete i terorističkog akta od eventualnog kaznenog djela ratnog zločina, a kod naknade štete žrtvama kaznenih djela ratnih zločina potrebno je provesti brz i učinkoviti postupak obeštećenja.

Predmet je ovog rada analiza pravne regulative i sudske prakse u svezi s odgovornosti za štetu i naknadu štete počinjene ratnim zločinom. U radu se prvotno iznosi pojam i razlike ratnog zločina, ratne štete i terorističkog akta, a zatim se obrađuje odgovornost za štetu počinjenu ratnim zločinima i naknada štete.

Ključne riječi: *ratni zločini, ratna šteta, teroristički akt, odgovornost za štetu, zastara, naknada štete*

1. Uvod

Ratni su zločini najteža kaznena djela koja se u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu svrstavaju u kaznena djela protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva,¹ a ujedno se smatraju jednim od međunarodnih kaznenih djela čije su inkriminacije proizašle iz međunarodnih konvencija.² Ratni zločini su u svojim obilježjima vezani za kršenje pravila međunarodnog prava za vrijeme vođenja rata, oružanog sukoba i okupacije, a posljedice tih kaznenih djela odnose se u pravilu na veći broj oštećenih osoba. Upravo jer se kod ratnih zločina radi o povredama međunarodnog prava i međunarodnih konvencija, sve demokratske i pravne države slično reguliraju kazneno djelo ratnog zločina. Na dijelu prostora bivše Jugoslavije u Republici Hrvatskoj (dalje RH) i Republici Bosni i Hercegovini (dalje BiH) u bližoj povijesti vodio se rat i oružani sukobi te je dolazilo i do počinjenja kaznenih djela ratnog zločina.

Posljedice kaznenih djela ratnog zločina su, između ostalog, imovinske i neimovinske štete pričinjene u pravilu većem broju oštećenih osoba. Naknada imovinske i neimovinske štete žrtvama kaznenih djela ratnih zločina jednako je važna, kao i samo procesuiranje i kažnjavanje počinitelja ratnih zločina, a time se štite temeljna prava i slobode takvih osoba zajamčena Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje Konvencija).³ Obzirom na to da su štete počinjene ratnim zločinom vezane za rat i oružane sukobe, bitno je razlikovati ratne štete od šteta počinjenih protupravnim postupanjem pripadnika oružanih snaga i drugih postrojbi. Također je nužno razlikovati štete počinjene terorističkim aktima od ratnih šteta i šteta počinjenih protupravnim postupanjem civilnih i vojnih djelatnika određene države.

Kod odgovornosti za naknadu štete počinjenu ratnim zločinom gotovo uvijek će se uz štetnika kao odgovorna osoba za naknadu štete javljati država koja odgovara za protupravna postupanja pripadnika oružanih ili redarstvenih snaga u službi ili u svezi sa službom, odnosno za nezakoniti i nepravilni rad svojih tijela. Kod takve objektivne odgovornosti za drugoga

*Sudac Vrhovnog suda Republike Hrvatske.

¹ V. čl. 91. Glave IX. Kaznenog zakona (Narodne novine, broj 125/11, 144/12, 56/15 i 61/15 – dalje KZ/RH).

² Npr. Ženevske konvencije od 12. kolovoza 1949. godine s dopunskim protokolima.

³ Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06 i 2/10. Prvenstveno se radi o pravu na život, zabrani mučenja, zabranu ropstva i prisilnog rada, pravu na slobodu i sigurnost (čl. 2. – 5. Konvencije)

postavlja se pitanje zastare potraživanja naknade štete prema državi, odnosno odnosi li se i pod kojim pretpostavkama i na državu kao odgovornu osobu privilegirani zastarni rok kao za zastaru kaznenoga gonjenja.⁴ Osnovna načela popravljanja imovinske štete je da se uspostavi stanje kod oštećene osobe kakvo je bilo prije štetnog događaja, a u protivnom da se naknadi šteta u novcu.⁵ Kod neimovinske štete u slučaju povrede prava osobnosti⁶ to je pravična novčana naknada.⁷ Oštećena osoba kod počinjenog ratnog zločina, a često i njezini bliski srodnici, imaju pravo na naknadu cjelokupne sadašnje i buduće štete koja im je prouzročena, iako niti takvom naknadom štete nikada žrtvama ratnog zločina neće biti moguće u potpunosti naknaditi štetu za pretrpljene povrede prava osobnosti. U pravnom sustavu RH doneseni su određeni zakoni koji na načelu solidarnosti i pravednosti omogućuju naknadu štete i druga prava žrtvama terorističkih akata⁸, kaznenih djela⁹ i žrtvama seksualnog nasilja tijekom Domovinskog rata.¹⁰

Predmet je ovog rada analiza pravne regulative i sudske prakse u svezi s naknadom štete počinjene ratnim zločinima. Pritom će se ponajprije iznijeti i analizirati pravna regulativa u RH, a dijelom i u BiH, te iznijeti relevantna sudska praksa u svezi s tom problematikom. U prvom dijelu rada iznijet će se pojam i obilježja ratnog zločina, ratne štete i terorističkog akta uz analizu posebnih zakona koji su doneseni u RH u svezi s odgovornosti za štetu i naknadu

⁴ V. čl. 231. Zakona o obveznim odnosima (Narodne novine, broj 35/05, 41/08, 125/11 i 78/15 – dalje ZOO/05), čl. 377. Zakona o obveznim odnosima (Narodne novine, broj 53/91, 58/93, 111/93, 3/94, 107/95, 7/96, 91/96, 112/99, 129/00 i 88/01 – dalje ZOO/91) i čl. 377. Zakona o obligacionim odnosima (Službeni list RBiH, broj 2/92, 13/93 i 13/94 i 29/03 – dalje ZOO/BiH).

⁵ V. čl. 1085. st. 1. i 2. ZOO/05.

⁶ V. čl. 1100. st. 1. ZOO/05

⁷ V. čl. 19. i 1046. ZOO/05. Donošenjem ZOO/05 u RH prihvaćena je objektivna koncepcija neimovinske štete kao povrede prava osobnosti. Prema toj koncepciji neimovinsku štetu čini već sama povreda prava osobnosti pod kojima se podrazumijevaju za fizičke osobe pravo na život, tjelesno i duševno zdravlje, ugled, čast, dostojanstvo, ime, privatnost osobnog i obiteljskog života, slobodu i dr., a za pravnu osobu sva navedena prava osim onih vezanih uz biološku bit fizičke osobe, a osobito pravo na ugled, dobar glas, čast, ime odnosno tvrtku, poslovnu tajnu, slobodu privređivanja i sl. (V. Crnić, I., Zakon o obveznim odnosima, Napomene, komentari, sudska praksa i prilozi, 3 izd., Organizator d.d., Zagreb, 2006., str. 23.).

⁸ V. Zakon o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija (Narodne novine, broj 117/03 – dalje ZOŠTA).

⁹ V. Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela (Narodne novine, broj 80/08 i 27/11)

¹⁰ V. Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu (Narodne novine, broj 64/15 – dalje Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja).

štete po tim osnovama te uz navođenje sudske prakse. U drugom dijelu rada obradit će se odgovornost za štetu počinjenu ratnim zločinima uz sudsku praksu ponajprije u RH i BiH, a nakon toga će se iznijeti karakteristične vrste šteta i način njihova utvrđenja kod štetnih događaja ratnih zločina.

2. Pojam i obilježja ratnog zločina

U hrvatskom pravnom sustavu kaznena djela ratnog zločina uređena su u članku 91. Kaznenog zakona,¹¹ te su od svih međunarodnih zločina najvažniju (strukturnu) promjenu u odnosu na raniji Kazneni zakon¹² doživjeli upravo ratni zločini. Tako su samo jednim člankom KZ-a obuhvaćeni sadržaji bivših članaka 158., 159. i 160. KZ/97, koji su prije zasebno regulirali ratne zločine (protiv civilnog pučanstva, ranjenika i bolesnika te ratnih zarobljenika). U pravnom sustavu BiH kaznena djela ratnih zločina uređena su kao što je to propisivao KZ/97,¹³ odnosno kaznena djela ratnih zločina razdvojena su na ratni zločin protiv civilnog stanovništva, ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika i ratni zločin protiv ratnih zarobljenika.¹⁴

Prva pretpostavka da bi se radilo o kaznenim djelima ratnog zločina prema KZ-u je da se radi o kršenju pravila međunarodnog prava tijekom rata, okupacije ili međunarodnoga oružanog sukoba ili oružanog sukoba koji nema međunarodni značaj.¹⁵ Druga je pretpostavka da je počinjeno neko od teških djela protiv osoba i imovine zaštićenih Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949.¹⁶ godine koja su taksativno navedena. Što se tiče sadržaja, najvažnije je istaknuti da su u članku 91. stavak 1. KZ-a sada inkriminirani svi

¹¹ Narodne novine, broj 125/11, 144/12, 56/15, 61/15 I 101/17 – dalje KZ.

¹² Narodne novine, broj 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/00, 129/00, 51/01, 11/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08 i 57/11 – dalje KZ/97.

¹³ V. čl. 173., 174. i 175. Krivičnog zakona BiH (Službeni glasnik BiH, broj 3/03 – dalje KZ/BiH).

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ V. čl. 91. st. 1. KZ. U KZ/BiH ne radi se razlika između međunarodnog oružanog sukoba od onog koji nema to obilježje, već se samo navodi „oružani sukob“.

¹⁶ Ženevske Konvencije su međunarodni sporazumi koji su sklopljeni u Ženevi 12. kolovoza 1949. i koji predstavljaju temelj za međunarodna humanitarna pitanja. Sklopljene su četiri Ženevske konvencije i to: Ženevske konvencije za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama, Ženevske konvencije za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru, Ženevske konvencije o postupanju s ratnim zarobljenicima i Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata

slučajevi teškog kršenja svih četiriju Ženevskih konvencija, dok su u članku 91. stavak 2. KZ-a navedena ostala kršenja Ženevskih konvencija i Haških konvencija¹⁷, što je u skladu i sa stapanjem tih dvaju izvora međunarodnoga humanitarnog prava u okviru članka 8. Rimskih statuta Međunarodnog kaznenog suda.¹⁸ Povrede navedene u članku 91. stavak 2. KZ-a načelno sadržavaju ipak nešto manju količinu kršenja prava pa je za njih propisana blaža sankcija (najmanje tri godine kazne zatvora, bez mogućnosti izricanja dugotrajnog zatvora) od one u članku 91. stavak 1. KZ-a (najmanje pet godina kazne zatvora ili dugotrajni zatvor). Ipak, ako je djelo iz članka 91. stavak 2. KZ-a. počinjeno prema velikom broju ljudi ili na osobito okrutan ili podmukao način, ili iz koristoljublja ili drugih niskih pobuda, kazneni okvir bit će isti kao i za teška kršenja opisana u članku 91. stavak 1. KZ-a.¹⁹ Kao što je navedeno, u KZ/BiH kaznena djela ratnih zločina podijeljena su na tri kaznena djela (ratni zločin protiv civilnog stanovništva, ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika i ratni zločin protiv ratnih zarobljenika).²⁰ Pojam i obilježja kaznenog djela ratnog zločina također proizlaze iz članka 8. Rimskih statuta Međunarodnog kaznenog suda.

Jedno od osnovnih obilježja kaznenih djela ratnih zločina je da nema zastare kaznenog progona. To proizlazi iz Ustava RH²¹ koji, između ostalog, određuje da ne zastarijevaju kaznena djela za koje je to propisano po međunarodnom pravu. Rimski statut o osnivanju

¹⁷ Haške konvencije su međunarodni ugovori koji su zaključeni na Prvoj i Drugoj haškoj mirovnoj konferenciji u Hagu 1899. i 1907. godine i koji, zajedno sa Ženevskim konvencijama, čine temelje kodifikacije važećeg ratnog i humanitarnog međunarodnog prava.

¹⁸ Rimski statut Međunarodnoga kaznenog suda usvojen na Diplomatskoj konferenciji Ujedinjenih naroda (dalje UN) o osnivanju Međunarodnoga kaznenog suda, 17. srpnja 1998. u Rimu. Potpisala ga je RH, a isto tako BiH, a njime je osnovan Međunarodni kazneni sud te se njime, između ostalog, uspostavljaju funkcije suda, njegova nadležnost i struktura.

¹⁹ V. čl. 91. st. 3. KZ-a.

²⁰ Kao ratni zločin protiv civilnog stanovništva u KZ/BiH (čl. 173.) taksativno su navedena djela koja čine to kazneno djelo ratnog zločina uz zadovoljenje opće pretpostavke da je djelo počinjeno kršeći pravila međunarodnog prava tijekom rata, oružanog sukoba ili okupacije i bez obzira na to je li naređeno ili učinjeno. U čl. 174. KZ/BiH taksativno su navedene inkriminacije koje čine ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika, odnosno kojima se krše pravila međunarodnog prava za vrijeme rata ili oružanog sukoba, prema ranjenicima, bolesnicima, brodolomcima ili sanitetskom ili vjerskom osoblju bez obzira na to jesu li naređena ili učinjena. U čl. 175. KZ/BiH kao ratni zločin protiv ratnih zarobljenika taksativno su navedena djela koja čine tu vrstu ratnog zločina uz uvjet da su počinjena kršenjem pravila međunarodnog prava, prema ratnim zarobljenicima i također bez obzira na to jesu li naređena ili učinjena.

²¹ Narodne novine, broj 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10 i 05/14.

Međunarodnog kaznenog suda u članku 29. određuje da kazneni progon za djela iz nadležnosti suda ne zastarijeva, a KZ u članku 81. stavak 2. izrijekom propisuje da kazneni progon ne zastarijeva, za između ostalog, kazneno djelo ratnog zločina. Isto je u pravnom sustavu BiH, jer KZ/BiH u članku 19. također izrijekom propisuje da *krivično gonjenje i izvršenje kazne ne zastarijeva za krivična djela genocida, zločina protiv čovječnosti te ratnih zločina, kao ni za krivična djela za koja po međunarodnom pravu zastarjelost ne može nastupiti*.²² Osim toga, BiH je donijela Zakon o primjeni Rimskog statuta i suradnji s Međunarodnim kaznenim sudom.²³ Također je potrebno napomenuti da odgovorne osobe za koje postoji sumnja da su počinile ratni zločin mogu biti procesuirane pred domaćim sudovima, ali isto tako i pred Međunarodnim kaznenim sudom, odnosno mogle su biti procesuirane pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju koji je prestao s radom 31. prosinca 2017. godine.²⁴

Ovaj se rad ne bavi pitanjima ratnih zločina s kaznenopravnog aspekta, već s građanskopravnog aspekta posljedica počinjena ratnih zločina u vidu pričinjene imovinske i neimovinske štete te slijedom toga problematikom odgovornosti za takvu štetu i njezinom naknadom. Stoga bi neka šira izlaganja pojma i obilježja ratnih zločina prelazila okvire ovog rada. Zaključno se može navesti da se radi o najtežim kaznenim djelima kršenja međunarodnog humanitarnog prava tijekom rata, okupacije i oružanih sukoba, čije su posljedice, između ostalog, imovinska i neimovinska šteta velikog broja oštećenih osoba.

3. Pojam i obilježja ratne štete

U svezi s pitanjem pojmovnog određenja ratne štete gotovo se uvijek postavlja i pitanje definicije ratne štete jer pravila međunarodnog prava ne daju definiciju ratne štete,

²² V. čl. 19. KZ/BiH.

²³ V. Zakon o primjeni Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda i saradnji s Međunarodnom krivičnim sudom (Službeni glasnik BiH, broj 84/09)

²⁴ Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN broj 827 od 25. svibnja 1993. godine Vijeće sigurnosti osnovalo je posebno sudbeno tijelo (engl. *International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*) sa sjedištem u Den Haagu. Prema čl. 1. Statuta, Sud je nadležan za kažnjavanje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog kaznenog prava počinjena na području bivše Jugoslavije od početka 1991. Tribunal je bio nadležan za kažnjavanje četiriju skupina međunarodnih zločina kako su formulirani u člancima 2. do 5. Statuta, između ostalog za ratne zločine.

odnosno nema nekog općeg određenja pojma ratne štete. Od načina određenja ratne štete ovisi i pitanje odgovornosti za određene štetne događaje tijekom rata i ratnih zbivanja, a time i mogućnost ostvarivanja naknade štete pričinjene u takvim štetnim događajima. To je posebno važno kod odgovornosti pripadnika oružanih snaga i drugih postrojbi koje su uključene u oružane sukobe, a za koje postoji i odgovornost države ako se radi o štetnim događajima nastalim u službi ili u svezi sa službom, odnosno zbog nezakonitog ili nepravilnog rada.²⁵

U hrvatskom zakonodavstvu pojam ratne štete koji je u izravnoj vezi s pitanjem odgovornosti za štetu pričinjenu tijekom ratnih zbivanja određuje Zakon o odgovornosti RH za štetu počinjenu od pripadnika hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga tijekom Domovinskog rata.²⁶ Tako je u članku 3. Zakona o odgovornosti RH navedeno da se ratnom štetom smatra osobito: šteta uzrokovana za vrijeme i na prostoru odvijanja vojnih akcija svim sredstvima i oblicima ratnih borbenih djelovanja (bombardiranje, granatiranje, mitraljiranje, eksplozije, miniranje, pokreti trupa i sl.), šteta od izravne i konkretne vojne koristi ako je, s obzirom na vrijeme i mjesto izvršenja u izravnoj i neposrednoj funkciji vojnih operacija²⁷ te šteta koja je po svojim učincima te konkretnim okolnostima vremena i mjesta počinjenja štetne radnje, izravno izazvana ratnim stanjem i neposredno se nadovezuje na ratne operacije (izravne posljedice ratnih događaja u svezi s neredima, metežom, panikom, evakuacijom i sličnim zbivanjima neposredno nakon poduzetih ratnih operacija). Zakon o odgovornosti RH

²⁵ V. čl. 193. st. 1. Zakona o službi u oružanim snagama RH (Narodne novine, broj 73/13, 75/15 i 50/16 – dalje ZSOS). Isto su propisivali i svi raniji zakoni koji su prethodili sada važećem ZSOS-u, pa tako i u vrijeme trajanja rata u RH. Zakon o sustavu državne uprave (Narodne novine, broj 150/11, 12/13, 93/16 i 104/16 – dalje ZSDU) u čl. 14. predviđa odgovornost države za štetu počinjenu građaninu ili pravnoj osobi nezakonitim ili nepravilnim radom, a također je ista odredba bila u zakonu koji je bio na snazi u vrijeme rata u RH. U BiH odgovornost države za štete koje trećim osobama počine pripadnici oružanih snaga u svezi s obavljanjem službe predviđena je u čl. 34. st. 2. Zakona o službi u oružanim snagama BiH (Službeni glasnik BiH, broj 88/05, 53/07, 59/09, 74/10 i 42/12 – dalje ZSOS/BiH) i to prema općim propisima o naknadi štete i odredbama čl. 8. Zakona o upravi (Službeni glasnik BiH, broj. 32/02, 102/09 i 72/17 – dalje ZU/BiH).

²⁶ Narodne novine, broj 117/03 – dalje Zakon o odgovornosti RH.

²⁷ Za tu vrstu ratne štete Zakon o odgovornosti RH posebice navodi štete nastale kao izravna posljedica bilo koje zaštitne ili pripremne mjere nadležnih vojnih vlasti poduzete u cilju otklanjanja, odnosno sprječavanja izvršenja bilo kojega neprijateljskog napada, štete nastale kao izravna posljedica zaštitnih ili pripremnih mjera nadležnih vojnih vlasti poduzetih u očekivanju neprijateljske akcije (radovi na zemljištu, oduzimanje pokretnina, zauzimanje nekretnina i sl.), štete nastale kao izravna posljedica mjera poduzetih radi sprječavanja širenja ili ublažavanja posljedica štete opisane u čl. 3. st. 1. podst. 1.

odredio je razdoblje trajanja rata u RH²⁸ te je propisao presumpciju da se radi o ratnoj šteti ako se radi o šteti koju su tijekom rata uzrokovali pripadnici hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga u vojnoj ili redarstvenoj službi ili u svezi s obavljanjem vojne ili redarstvene službe, te ako je počinjena u vrijeme i na prostoru odvijanja vojnih borbenih akcija, s time da oštećenik može dokazivati suprotno.²⁹

U Zakonu o odgovornosti RH radi se o određenju primjerice navedenih šteta, koje se “osobito” smatraju ratnom štetom. Iz takvog zakonskog uređenja nedvojbeno proizlazi mogućnost da se i u drugim slučajevima utvrdi da nastala šteta ima karakter ratne štete. Pri definiranju pojma ratne štete, odlučujućom okolnošću smatra se priroda štetne radnje kojom je ona prouzročena. Ratnom štetom kvalificira se samo ona koja je posljedica nekoga ratnog čina ili je u izravnoj vezi s ratom. Pritom se posebno izdvajaju ratne štete u užem smislu ili direktne ratne štete. To su štete koje nastaju kao posljedica korištenja sredstvima i metodama kojima se izvode ratne operacije kao što su bombardiranja, pokreti trupa, granatiranja i sl. To su dakle, štete prouzročene od ratnih operacija, odnosno ratnih djelovanja ili neprijateljstava, dok su ostale ratne štete one koje nisu prouzročene ratnim činom u spomenutom značenju, i one moraju biti izravno u uzročnoj vezi s ratom. Uzročna veza se mora dokazati u svakom konkretnom slučaju, pri čemu ne smije biti previše udaljena ili spekulativna.

U hrvatskom zakonodavstvu postoje i propisi koji u okviru predmeta svog reguliranja, sadrže odredbe o ratnoj šteti, bilo da izričito utvrđuju ratnu štetu i određuju njezin pojam ili uređuju odnose u svezi s pojedinim oblicima ratne štete, ne određujući njezin pojam ili se ratnom štetom bave, iako je izrijeком ne spominju. Tako Zakon o utvrđivanju ratne štete³⁰ i Uputstvo za primjenu Zakona o utvrđivanju ratne štete³¹ sadrže izričite odredbe koje određuju pojam ratne štete. Međutim, ti su propisi doneseni u cilju da se popiše i procijeni ratna šteta učinjena RH, njezinim fizičkim i pravnim osobama u svezi s neprijateljstvima te ratnim operacijama koji su se vodili protiv RH, pa je u skladu s tom svrhom određen i pojam ratne štete. Važnost pitanja vezanih uz ratnu štetu, osim na području izvanugovorne odgovornosti

²⁸ To je razdoblje od 17. kolovoza 1990. do 30. lipnja 1996. godine.

²⁹ Time je znatno olakšan položaj države kao tužene stranke u sudskim postupcima radi naknade štete, jer je teret dokaza da se ne radi o ratnoj šteti prebačen na tužitelja.

³⁰ Narodne novine, broj 61/91 i 70/91.

³¹ Narodne novine, broj 54/93

za štetu te upravnog prava, došla je do izražaja i na području ugovornih odnosa.³² Nadalje, postoji niz propisa koji se mogu svrstati u skupinu onih kojima se uređuju različiti oblici popravljivanja štete počinjene tijekom rata, uključujući i ratnu štetu.³³

Može se zaključiti da je pitanje ratne štete faktično pitanje koje se procjenjuje u svakom konkretnom slučaju i s obzirom na konkretne okolnosti svakoga pojedinog štetnog događaja ili štetne radnje. Bitne i odlučne okolnosti koje je potrebno utvrditi u svakom pojedinom slučaju su priroda štetne radnje kojom je šteta počinjena, odnosno je li šteta posljedica nekoga ratnog čina ili je u uzročnoj vezi s ratom³⁴ te vrijeme i prostor nastanka štete.³⁵ Stoga će se u nastavku prikazati sudska praksa najvišeg suda u RH, iz koje se vidi na koji način je zauzimao pravna shvaćanja u svezi s postojanjem ili nepostojanjem ratne štete.

3.1. Sudska praksa u svezi s ratnom štetom

Kod utvrđivanja ratne štete u konkretnom štetnom događaju relativno je jednostavno utvrditi ratnu štetu ako se radi o tzv. direktnoj ratnoj šteti koja je posljedica neposrednih djelovanja na prostoru i tijekom ratnih djelovanja. U svim tim slučajevima raditi će se o ratnoj šteti bez obzira na to je li je počinio neprijatelj ili pripadnik oružanih snaga vlastite države. Tako će sve štete (imovinske i neimovinske) koje su počinjene tijekom ratnih operacija

³² ZOO (čl. 955. i 976.), a ranije ZOO/91 (čl. 931. i 952.) u odredbama koje se odnose na ugovor o osiguranju, sadrži i odredbe o odgovornosti osiguratelja za štete prouzrokovane ratnim operacijama i pobunama. ZOO ne daje pritom definiciju tih pojmova, kao što ne daje ni definiciju ratne štete općenito. Stoga se i u njegovoj primjeni postavilo pitanje razgraničenja šteta koje se mogu smatrati posljedicom tih događaja od onih koje to nisu. Isto se odnosi na odredbe ZOO/BiH.

³³ V. npr. Zakon o obnovi (Narodne novine, broj 24/96, 54/96, 87/96, 57/00, 38/09, 45/11 i 51/13), Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji (Narodne novine, broj 174/04, 92/05, 02/07, 107/07, 65/09, 137/09, 146/10, 55/11, 140/12, 19/13, 33/13, 148/13 i 92/14) i Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata (Narodne novine, broj 33/92, 57/92, 77/92, 27/93, 58/93, 02/94, 76/94, 108/95, 108/96, 82/01, 13/03 i 148/13).

³⁴ Tzv. direktna ili indirektna ratna šteta.

³⁵ U pravilu će se raditi o ratnoj šteti ako je nastala u vrijeme i na prostoru ratnih operacija, ali to ne mora uvijek biti slučaj. Tako npr. šteta počinjena od zaostalih mina može biti i ratna šteta koja je nastala nakon završetka rata, pod uvjetom da nije veliki vremenski odmak od prestanka ratnih zbivanja, nakon kojeg postoji odgovornost države jer nije izvršila razminiranje u razumnom roku i nije postavila znakove upozorenja, čime je povrijedila svoju ustavnu i zakonsku obvezu da građanima osigurava zdrav okoliš (Tako i Vrhovni sud RH – dalje VSRH u odluci broj Rev-867/10 od 4. siječnja 2012., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitanje 17. siječnja 2018.).

pokretom trupa, granatiranjem i sl. biti ratne štete.³⁶ Ratna je šteta i ona koju su zadobili pri vojnim operacijama pripadnici oružanih ili redarstvenih snaga vlastite države temeljem sudjelovanja u tim operacijama.³⁷

Daleko veći problem je utvrđivanje ratne štete koja nije tzv. direktna ratna šteta, odnosno kada se eventualno radi o ratnoj šteti jer šteta nije posljedica neposrednih ratnih operacija, ali je u uzročnoj vezi s ratom i ratnim operacijama.³⁸ Za potrebe rata svaka država tako propisuje materijalnu obvezu svojih građana i pravnih osoba³⁹ temeljem koje su tijekom rata vršene mobilizacije materijalnih sredstava, i u odnosu na koje su kasnije protiv RH vođeni postupci radi naknade štete. Sudska praksa zauzela je stajalište da u tim slučajevima vlasnici mobiliziranih vozila i objekata nemaju pravo na naknadu štete ako se mobilizirano materijalno sredstvo koristilo u skladu s namjenom i za potrebe obrane i ako je nakon toga bilo vraćeno.⁴⁰ VSRH je donio niz odluka u kojima je odbio prigovore države da se radi o

³⁶ V. odluku VSRH broj Rev-539/04 od 16. lipnja 2004., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 17. siječnja 2018., u kojoj je zauzeto stajalište da je ratna šteta ona koja je nastala na mobiliziranom vozilu koje je uništeno tijekom ratnih operacija pri učvršćivanju bunkera na prvoj crti bojišnice. U odluci VSRH broj Rev-593/08 od 29. travnja 2009., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 17. siječnja 2018., zauzeto je stajalište da se radi o ratnoj šteti kada je civilna osoba smrtno stradala od metka koji je došao iz nepoznatog smjera za vrijeme konkretnih ratnih operacija. U odluci VSRH broj Rev-1894/01 od 26. studenog 2003., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 17. siječnja 2018., navedeno je da je ratna šteta ona šteta koja je uzrokovana neprijateljskim granatiranjem i koju je pretrpio pripadnik specijalne jedinice Ministarstva unutarnjih poslova RH, slijedom čega RH ne odgovara niti po općim propisima niti po posebnom propisu.

³⁷ V. odluku VSRH broj Rev-655/08 od 30. listopada 2009., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 17. siječnja 2018. U toj je odluci sud zaključio da su ratna šteta ozljede u vidu prostrijelnih rana kao posljedica napada i sukoba s paravojnim formacijama na bojišnici. Zarobljavanje od strane neprijatelja ratna je šteta neovisno o tomu je li zarobljena osoba u vrijeme zarobljavanja obavljala radne zadatke na temelju ugovora o radu ili nije (odluka VSRH broj Rev-2706/00 od 28. svibnja 2003., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 17. siječnja 2018).

³⁸ V. *supra* bilj. 27.

³⁹ Tako je u RH u vrijeme Domovinskog rata prema odredbi čl. 13. tada važećeg Zakona o obrani (Narodne novine, broj 49/91, 53a/91, 73/91, 19/92, 55/92, 49/93 i 74/93) bilo propisano da građani imaju materijalnu obvezu davanja vozila i drugih sredstava oružanim snagama.

⁴⁰ Ne priznaje se naknada za umanjenu vrijednost vozila ili objekta jer se u tom slučaju radi o radnoj šteti (indirektnoj). Međutim, u svim onim slučajevima u kojima se ne radi o redovitoj uporabi sukladno izvršenoj mobilizaciji (namjerna oštećenja, devastacije, uništenje i nestanak, npr. vozila nakon što je trebalo biti vraćeno, i sl.) vlasnici imaju pravo na naknadu štete. V. odluke VSRH broj Rev-29/06 od 17. svibnja 2006., Rev-19/04 od 15. prosinca 2004., Rev-1012/03 od 15. prosinca 2004., Rev-1068/05 od 8. veljače 2005., Rev-994/06 od 8.

ratnoj šteti, odnosno tužitelji su dokazali da se ne radi o ratnoj šteti, i u kojim je postupcima RH tvrdila da se radi o štetnim radnjama koje su u uzročnoj vezi s ratnim zbivanjima, ali je VSRH odbio takva široka tumačenja pojma indirektna ratne štete.⁴¹

4. Pojam i obilježja terorističkog akta

Pojam, određenje i obilježja terorističkog akta u hrvatskom pravnom sustavu regulirani su u posebnom zakonu koji je donesen 2003. godine.⁴² Prije donošenja tog zakona pitanje naknade štete počinjene terorističkim aktima te javnim demonstracijama bilo je regulirano u ZOO/91.⁴³ Međutim, u jednom neprihvatljivo dugom razdoblju u RH nije bilo propisa koji bi regulirao pitanje terorističkih akata, jer je odredba članka 180. ZOO/91 brisana 1996. godine, a postupci za naknadu štete pokrenuti po odredbama članka 180. ZOO/91 su prekinuti i bilo je određeno da će se nastaviti nakon što se donese poseban propis kojim će se urediti odgovornost za štetu nastalu zbog terorističkih akata.⁴⁴ U RH preko šest godina stoga nije postojao propis koji bi omogućavao ostvarivanje pravne zaštite temeljem počinjenog terorističkog akta, za koji bi odgovarala država ili jedinica lokalne samouprave zbog njenih

studenog 2006., Rev-579/09 od 15. lipnja 2011. i sl., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 17. siječnja 2018.

⁴¹ U odluci VSRH broj Rev-708/08 od 11. veljače 2009., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 17. siječnja 2018 sud je naveo: *Zarobljavanje, smještaj i čuvanje zarobljenika, a među njima i B.D., izazvano je ratnim stanjem i neposredno se nadovezuje na ratne operacije. Međutim, smrt B.D. nije izravna posljedica tih radnji, već radnje pripadnika Hrvatske vojske koji je obavljao dužnost čuvanja zarobljenika. Nakon zarobljavanja i smještaja B.D. u privremeni pritvor prekinuta je izravna veza između te radnje, koja je neposredna posljedica ratnih operacija, i štetne radnje poduzete prema B.D. od strane vojnog stražara, pa se šteta uzrokovana tom štetnom radnjom ne može dovoditi u vezu s ratnim operacijama, a time niti smatrati ratnom štetom.* U odluci VSRH broj Rev-364/07 od 26. ožujka 2008., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 17. siječnja 2018 sud je naveo: *Kada su supruga tužiteljice u njegovoj kući, zajedno sa još dvoje civila ubili pripadnici Hrvatske vojske u samovoljnoj i ni od koga naređenoj akciji, ne radi se o ratnoj šteti jer u vrijeme ubojstva nije bilo nikakvih ratnih borbenih djelovanja, niti vojne operacije.*

⁴² V. čl. 1. Zakona o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija (Narodne novine, broj 117/03 – dalje ZOŠTA)

⁴³ V. čl. 180. ZOO/91 kojim je bilo propisano da za štetu nastalu smrću ili tjelesnom povredom zbog akata nasilja ili terora te pri javnim demonstracijama i manifestacijama, odgovara društveno-politička zajednica čiji su organi po važećim propisima bili dužni spriječiti takvu štetu. Istu odredbu koju je sadržavao ZOO/91 sadrži i danas ZOO/BiH.

⁴⁴ V. Zakon o izmjeni Zakona o obveznim odnosima (Narodne novine, broj 7/96 – dalje ZID ZOO/91).

propusta ili po principu solidarnosti.⁴⁵ ZOŠTA uređuje odgovornost za štetu počinjenu aktima terora i drugim aktima nasilja u cilju teškog narušavanja javnog reda zastrašivanjem i izazivanjem osjećaja nesigurnosti građana i drugih oblika masovnog izražavanja raspoloženja na javnim mjestima.⁴⁶ Dakle, prema pozitivnom zakonu RH koji regulira problematiku terorističkog akta, osnovna pretpostavka da bi se radilo o terorističkom aktu je namjera teškog narušavanja javnog reda zastrašivanjem i izazivanjem osjećaja nesigurnosti građana.⁴⁷ Nadalje, terorističkim aktom smatra se, osobito, akt nasilja izvršen u pravilu iz političkih pobuda radi izazivanja straha, užasa i osjećaja osobne nesigurnosti građana.⁴⁸

Određujući polje primjene, ZOŠTA razlikuje akte terora od drugih akata nasilja. U svakom od tih slučajeva bitan je cilj zbog kojeg se ti akti poduzimaju, a to je teško narušavanje javnog reda zastrašivanjem i izazivanjem osjećaja nesigurnosti građana. Kod određivanja pojma terorističkog akta ZOŠTA propisuje da se tim aktom smatra osobito akt nasilja izvršen, u pravilu, iz političkih pobuda, čiji je cilj izazivanje straha, užasa i osjećaja osobne nesigurnosti građana. Iz toga slijedi da i u drugim slučajevima neki akt može imati značaj terorističkog akta, iako nema ta obilježja. Općenito teroristički akt ili terorizam danas svi pravni sustavi određuju kao upotrebu nezakonitog nasilja ili prijetnje nezakonitim nasiljem uperenog prema većem broju građana, državi ili vlasti, a radi ostvarenja određenih ciljeva koji mogu biti političke, ideološke, vjerske ili neke druge naravi.

Jedna te ista šteta uzrokovana nasiljem kao svojim bitnim obilježjem (npr. oštećenje ili uništenje kuće zbog podmetnute eksplozivne naprave, palež, pljačka, ubojstva i sl.) može se pravno kvalificirati, odnosno može imati pravni karakter klasičnoga građanskog delikta,⁴⁹ posebnoga građanskopravnog delikta koji je teroristički akt⁵⁰ ili ratne štete.⁵¹ U svakom

⁴⁵ *Ratio* takvog ponašanja zakonodavca u RH bio je veliki broj tužbi i pokrenutih postupaka po toj osnovi s obzirom na ratne operacije i oružane sukobe na teritoriju RH bez obzira na to je li taj teritorij mogla kontrolirati ili ne. U tom je razdoblju protiv RH pokretan slijedom toga čitav niz postupaka pred Europskim sudom za ljudska prava (dalje – ESLJP) zbog povrede čl. 6. (pravo na pošteno suđenje) i čl. 13. (pravo na djelotvoran pravni lijek)

⁴⁶ V. čl. 1. st. 1. ZOŠTA.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ V. čl. 1. st. 2. ZOŠTA.

⁴⁹ To je štetna radnja koja se može počinuti različitim sredstvima (vatrenim oružjem, eksplozivnim sredstvima i sl.) te iz različitih pobuda (osveta, utjerivanje dugova, mafijaški obračun, neriješeni imovinskopravni odnosi, i sl.) u vrijeme mira, ali i tijekom ratnog stanja. Na odgovornost za ovu vrstu šteta primjenjuju se opća pravila

konkretnom štetnom događaju stoga je potrebno utvrditi o kojoj vrsti delikta i štete se radi, a vrlo često se radi o graničnim slučajevima gdje štetne radnje i pričinjena šteta mogu imati dvojaka obilježja.⁵² Može se zaključiti da utvrđivanje terorističkog akta, odnosno razgraničenje u odnosu na ratnu štetu ili opći građanski delikt, ovisi o nizu okolnosti kao što su oblik i karakter nasilja, sredstvo izvršenja štetne radnje, motivi i ciljevi nanošenja štete, vremena i mjesta počinjenja te općega konteksta prilika i događaja u kojima su počinjene štetne radnje. Stoga će se u nastavku prikazati sudska praksa VSRH, iz koje se vidi na koji je način najviši sud u RH zauzimao pravna shvaćanja u svezi s postojanjem ili nepostojanjem terorističkog akta, kao i razgraničenja, ponajprije u odnosu na ratnu štetu.

4.1. Sudska praksa u svezi s terorističkim aktom

ZOŠTA kao *lex specialis* propisuje da oštećenik ima pravo samo na naknadu one štete koja je posljedica smrti, tjelesne povrede ili oštećenja zdravlja. U tom slučaju ima pravo na naknadu 60 % iznosa utvrđene štete, s tim da mu ukupna šteta ne može biti naknađena u iznosu većem od 350.000,00 kuna.⁵³ Nadalje, materijalne štete nastale zbog uzroka navedenih

obveznog prava o deliktnoj odgovornosti štetnika odnosno odgovorne osobe, a naknada se određuje i dosuđuje za ukupni obujam štete i bez ograničenja

⁵⁰ U pogledu ovih šteta, odgovornost je propisana specijalnim odredbama koje pripadaju kompleksu građanskog odštetnog prava, bilo kao sastavni dio zakona koji uređuju materiju opće odštetne odgovornosti (ZOO/BiH), bilo u formi posebnog zakona (ZOŠTA). Za ove vrste šteta uobičajen je režim objektivne odgovornosti države, a u pravnom sustavu RH naknađuju se samo imovinske i neimovinske štete zbog smrti odnosno povrede tijela i zdravlja građana do određenog limitiranog iznosa, na principima pravičnosti i solidarnosti (v. čl. 7. i 8. ZOŠTA)

⁵¹ To su štete u izravnoj uzročnoj vezi s ratnim djelovanjem zbog čega vrijedi temeljno pravilo neodgovornosti države za ratnu štetu, sasvim neovisno o tome je li štetu počinila tuđa ili vlastita vojska.

⁵² To se prvenstveno odnosi na razgraničenje terorističkog akta od ratne štete. Tako se kao karakteristični slučajevi javljaju štete nastale aktom terora i nasilja, odnosno terorističkim aktom koje, pod određenim pretpostavkama, također mogu imati pravni karakter ratne štete. To proizlazi iz činjenice da su se akti terora i nasilja javljali u isto vrijeme ili su neposredno prethodili ili se nastavljali na ratna zbivanja. Tako teroristički akti upereni na unutrašnju sigurnost i stabilnost neke države koje čine izolirane, odvojene i međusobno nepovezane operacije, pa i uz uporabu oružane sile, u samom početku imaju značajke terorističkog akta čiji je cilj ugrožavanje unutrašnje sigurnosti i reda u nekoj državi, ali onog trenutka kad su postale sastavnim dijelom jedne cjelovite i vanjske politike uperene na ostvarivanje (ratnog) cilja protiv druge suverene, kasnije međunarodno priznate države, koja se sastojala u potiskivanju državne vlasti s određenih područja (vojnim osvajanjem odnosno područja), one su izgubile značajke terorističkih akata.

⁵³ V. čl. 7. st. 1. i 2. ZOŠTA.

u ZOŠTA-i (teroristički akt i javne demonstracije) nadoknađuju se na teritoriju cijele RH u obliku obnove oštećenih ili uništenih materijalnih dobara sukladno odredbama Zakona o obnovi.⁵⁴ Pravo na naknadu štete nemaju oštećenici koji su uzrokovali štetu sudjelovanjem u organiziranju, izvršenju, poticanju, pomaganju ili pripremanju štetne radnje, oštećenici koji su neovisno o konkretnoj štetnoj radnji pripadnici terorističke organizacije, odnosno skupine koja je uzrokovala štetu, niti osobe koje su neopravdano uskratili obavijesti važne za sprječavanje i uhićenje počinitelja⁵⁵. Osobe koje su po službenoj ili radnoj dužnosti sudjelovale u sprječavanju ili otklanjanju posljedica štetne radnje, ako im je šteta nastala zbog sprječavanja ili otklanjanja štetne radnje, imaju pravo na naknadu štete po općim propisima.⁵⁶ RH odgovara za štetu počinjenu terorističkim aktima na načelima društvene solidarnosti, ravnomjernog snošenja javnog tereta te pravičnog i brzog obeštećenja,⁵⁷ i obveza naknade štete RH po ZOŠTA-i postoji neovisno o tomu je li štetnik utvrđen, kazneno progonjen ili oglašen krivim.⁵⁸

Dakle, u pravnom sustavu RH odgovornost države za naknadu štete počinjene terorističkim aktom nije temeljena na općim propisima obveznog prava i koja bi bila objektivna,⁵⁹ a naknada štete u punom opsegu, već se temelji na načelima društvene solidarnosti, ravnomjernog snošenja tereta te pravičnog i brzog obeštećenja. Vidljivo je da se naknađuje imovinska i neimovinska šteta koja je posljedica smrti, tjelesne povrede ili oštećenja zdravlja, dok se ostale imovinske štete repariraju po posebnom zakonu u upravnom

⁵⁴ V. čl. 8. ZOŠTA.

⁵⁵ V. čl. 5. st. 1. ZOŠTA.

⁵⁶ V. čl. 5. st. 2. ZOŠTA.

⁵⁷ V. čl. 2. ZOŠTA.

⁵⁸ V. čl. 3. ZOŠTA.

⁵⁹ Takva odgovornost temelji se na propustu države ili teritorijalne jedinice čija su tijela (policija) bili dužni spriječiti takvu štetu. U RH je takva odgovornost postojala do 1996. godine (čl. 180. ZOO/91), a u BiH je i danas na snazi takvo rješenje odgovornosti države (teritorijalne jedinice) za terorističke akte i javne demonstracije (čl. 180. ZOO/BiH). Tako je u odluci Vrhovnog suda Federacije BiH (dalje – VSFBiH) broj 56 0 P 019968 12 Rev od 12. prosinca 2013., <http://www.vsud-fbih.pravosudje.ba>, očitavanje 23. siječnja 2018. navedeno: *Odlučna činjenica za utvrđivanje pasivne legitimacije po odredbi čl. 180. st. 1. ZOO/BiH je čiji su organi po važećim propisima bili dužni da spriječe akte terora i nasilja.*

postupku, kao i imovinske ratne štete.⁶⁰ U sudskoj praksi VSRH postoji čitav niz odluka u kojima je zauzeto jasno stajalište da nije osnovano potraživanje naknade imovinske štete u novcu, koja je pričinjena terorističkim aktom, ali bez posljedice smrti, tjelesne povrede ili oštećenja zdravlja.⁶¹ Takvo stajalište temelji se na tomu da nije moguće u sudskom postupku ostvarivati prava predviđena Zakonom o obnovi, jer se ona ostvaruju u upravnom postupku, ali s obzirom na to da su zahtjevi tužitelja bili postavljeni na naknadu štete, trebalo ih je odbiti kao neosnovane.

U odnosu na razlikovanje ratne štete od terorističkog akta VSRH je u svojim odlukama u svakom konkretnom slučaju procjenjivao radi li se o ratnoj šteti ili terorističkom aktu. Međutim, u odnosu na štetne događaje aktima nasilja i pričinjene štete stanovništvu na okupiranom području RH tijekom rata, zauzeto je stajalište da se ne radi o terorističkim aktima već o ratnoj šteti.⁶² Nadalje, VSRH i nižestupanjski sudovi u svakom konkretnom

⁶⁰ Zakon o obnovi regulirao je i odredio područja RH koja su pretrpjela uništenje i oštećenje materijalnih i kulturnih dobara i prirodnih vrijednosti tijekom rata, a slijedom toga je odredio načine i pravo na obnovu građana RH.

⁶¹ V. npr. odluke VSRH broj 1107/07 od 27. siječnja 2009., Rev-107/09 od 7. srpnja 2010., Rev-220/10 od 18. listopada 2011., Rev-1855/11 od 14. prosinca 2011., Rev-1247/07 od 22. siječnja 2008., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 23. siječnja 2018., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 23. siječnja 2018. U odluci Rev-1247/07, VSRH je odgovorio i na prigovor revidenta koji je tvrdio da je čl. 10. ZOŠTA suprotan Konvenciji i Ustavu RH, s obzirom na to da se tom odredbom određuje da se taj zakon u cijelosti retroaktivno primjenjuje na štetne događaje koji su nastali prije donošenja tog zakona, odnosno kad je bila na snazi odredba čl. 180. ZOO/91. VSRH je zaključio da čl. 10. ZOŠTA nije u suprotnosti s Konvencijom jer ista ne uređuje pitanje retroaktivne primjene zakona, a nesuglasnost zakona s Ustavom RH može se otkloniti samo u okviru ustavnopravne zaštite. S obzirom da nitko nije pokrenuo ocjenu ustavnosti navedene odredbe, ona se primjenjuje, odnosno cjelokupni zakon se primjenjuje na štetne događaje koji su nastupili prije njegova donošenja i stupanja na snagu (Ustav RH u čl. 90. st. 5. određuje da samo pojedine odredbe zakona mogu imati povratno djelovanje i to iz posebno opravdanih razloga).

⁶² V. npr. odluke VSRH broj 1264/08 od 17. ožujka 2011., Rev-848/10 od 19. lipnja 2012., Rev-55/10 od 6. srpnja 2011., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 23. siječnja 2018. *Ratio* takvog stajališta je u tome što šteta nije nastala na području pod stvarnim suverenitetom RH, već na privremeno okupiranom području RH, bez ikakve mogućnosti djelovanja legalnih tijela RH na tom području, koja okolnost isključuje, inače objektivnu odgovornost RH. Također takve štetne radnje nisu poduzimane samo radi teškog narušavanja javnog reda, s kojim ciljem se poduzima akt terora, već su bile usmjerene na ostvarivanje ratnog cilja protiv suvereniteta RH, a provodile su se uporabom sile, ubijanjem i protjerivanjem civilnog stanovništva.

slučaju procjenjivali su i da li se radi o terorističkom aktu ili običnom aktu nasilja.⁶³ U pogledu zastare potraživanja naknade štete temeljem ZOŠTA-e, zauzeto je stajalište da se u odnosu na RH ni u kom slučaju ne primjenjuje zastarni rok kao kada je šteta počinjena kaznenim djelom.⁶⁴ To zbog razloga što RH ne odgovara za štetu po načelu odgovornosti za drugog, niti po načelu objektivne neposredne odgovornosti zbog propusta u sprječavanju takvih štetnih događaja, već se njezina odgovornost temelji na načelima društvene solidarnosti, ravnomjernog snošenja javnog tereta te pravičnog i brzog obeštećenja.

5. Odgovornost za štetu počinjenu ratnim zločinom

Odgovornost za štetu počinjenu ratnim zločinom može se promatrati i analizirati na više načina. Primarna odgovornost kod te posebne vrste štetnih radnji počinjenih jednim od najtežih kaznenih djela odgovornost je štetnika koji je počinio štetnu radnju. U odnosu na tim odgovornost štetnika za naknadu štete počinjene ratnim zločinom nema nekih posebnih dvojbi, za razliku od odgovornosti države koja će u pravilu također odgovarati u slučajevima temeljem pravila o odgovornosti za drugog. Obilježja kaznenog djela ratnog zločina su takva da će ta kaznena djela u pravilu počiniti pripadnik oružanih ili redarstvenih snaga u obavljanju službe, odnosno koja će biti posljedica nezakonitog ili nepravilnog rada državnih tijela u kojim slučajevima postoji odgovornost države. Kod objektivne odgovornosti države u tim se slučajevima postavlja pitanje zastare potraživanja naknade štete, odnosno zastarijeva li potraživanje naknade štete prema državi na isti način kao prema štetniku koji je počinio kazneno djelo ratnog zločina, prema kojem potraživanje naknade štete ne zastarijeva, s obzirom na to da ne zastarijeva niti mogućnost kaznenoga gonjenja štetnika. Nadalje, jedno od pitanja koje se postavlja u sudskoj praksi i teoriji odnosi se na mogućnost parničnog suda da utvrđuje postojanje kaznenog djela kao prethodnog pitanja u parnici radi naknade štete u

⁶³ V. tako npr. odluku VSRH broj 1063/10 od 13. srpnja 2011., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 23. siječnja 2018. u kojoj je zaključeno: „U ovoj pravnoj stvari tužitelj nije dokazao pretpostavke da bi se štetni događaja mogao podvesti pod teroristički akt, već naprotiv, proizlazilo bi da je do štetnog događaja došlo u kući gdje je tužitelj živio s obitelji a nakon što su u istoj boravili gotovo godinu dana. Također bi proizlazilo da je u kući bilo streljiva, a da je otac tužitelja i pokojnog Š.S. u ranijoj kući držao ručne bombe koje je navodno bacio u obližnju baru. Do štetnog događaja došlo je upravo zbog eksplozije ručne bombe, a u postupku nije utvrđeno da bi se radilo o podmenutoj minsko eksplozivnoj napravi, slijedom čega se na radi o terorističkom aktu.“

⁶⁴ V. npr. odluke VSRH broj Rev-897/06 od 25. rujna 2007., Rev-853/08 od 16. studenog 2010. i Rev-1187/08 od 4. studenog 2010., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 23. siječnja 2018.

situaciji kad kazneni postupak nije vođen ili postoji nemogućnost vođenja kaznenog postupka, ili čak u situaciji kad je u kaznenom postupku štetnik oslobođen optužbe za počinjenje kaznenog djela. Sudska praksa u RH i BiH većim je dijelom podudarna, ali postoje i određene razlike i unutar BiH⁶⁵ i u odnosu sudske prakse oba entiteta u odnosu na sudsku praksu RH.

5.1. Odgovornost štetnika

Počinitelj kaznenog djela ratnog zločina koji je za to kazneno djelo pravomoćno osuđen odgovoran je za naknadu cjelokupne imovinske i neimovinske štete koja je počinjena oštećenima tim kaznenim djelom koje je ujedno i štetna radnja. Njegova odgovornost temelji se na općim odredbama zakona koji propisuju odgovornost za naknadu štete po načelu krivnje.⁶⁶ S obzirom na to da su svi pravni sustavi prihvatili međunarodni standard da progon počinitelja kaznenih djela ratnog zločina ne zastarijeva,⁶⁷ ne zastarijeva niti potraživanje naknade štete oštećenika prema štetniku, budući da zahtjev za naknadu štete prema odgovornoj osobi zastarijeva kad istekne vrijeme određeno za zastaru kaznenog progona kada je šteta prouzročena kaznenim djelom, a za kazneni progon je predviđen dulji rok zastare (u slučaju ratnih zločina nema uopće mogućnosti zastare kaznenog progona).⁶⁸ Naknadu štete oštećenici mogu zatražiti i u samom kaznenom postupku koji se vodi protiv osumnjičenog za počinjenje kaznenog djela ratnog zločina. No, kazneni sud gotovo nikada ne odlučuje o imovinskopravnim zahtjevima na ime naknade imovinske ili neimovinske štete u kaznenom postupku, jer bi to znatno produljilo kazneni postupak. Osnovni problem kod potraživanja naknade štete počinjene ratnim zločinom od štetnika je u tomu što će se u pravilu raditi o većem broju oštećenika koji potražuju imovinsku i neimovinsku štetu velike vrijednosti koju oštećenik nije u mogućnosti naknaditi uopće ili u nekom primjerenom roku. Stoga je jedina realna mogućnost obeštećenja oštećenika da naknadu štete potražuju od države, ako postoje pretpostavke njene odgovornosti.

5.2. Odgovornost države

⁶⁵ Pritom se podrazumijeva sudska praksa VSFBiH i Vrhovnog suda Republike Srpske (dalje VSRS).

⁶⁶ V. čl. 1045. st. 1. ZOO., čl. 154. st. 1. ZOO/91, čl. 154. st. 1. ZOO/BiH

⁶⁷ V. čl. 29. Rimskog statuta o osnivanju Međunarodnog kaznenog suda.

⁶⁸ V. čl. 231. ZOO, čl. 377. ZOO/91 i čl. 377. ZOO/BiH.

Odgovornost države za naknadu štete počinjene ratnim zločinom temelji se na objektivnoj odgovornosti za drugog. Ta odgovornost proizlazi iz općih odredbi zakona koji regulira deliktну odgovornost kod naknade štete,⁶⁹ ali isto tako proizlazi i iz posebnih zakona koji propisuju odgovornost države za postupanje njezinih tijela u obavljanju ili u svezi s obavljanjem njihovih funkcija ili pripadnika oružanih i redarstvenih snaga u službi ili u svezi sa službom.⁷⁰ Dakle, ako je ratni zločin počinila vojna osoba u službi ili u svezi sa službom ili osoba u državnom tijelu u obavljanju ili u svezi s obavljanjem funkcija tog tijela, pored štetnika za naknadu cjelokupne imovinske i neimovinske štete bit će odgovorna i država. Nije sporno da će odgovornost države postojati u svim tim slučajevima kada je počinitelj kaznenog djela ratnog zločina pravomoćno osuđen za to kazneno djelo i ako je ono počinjeno u obavljanju službe ili u svezi sa službom, odnosno u obavljanju ili u svezi s obavljanjem funkcije državnog tijela. Nakon što država u tom slučaju naknadi štetu oštećenima, ima pravo regresa prema štetniku.

5.2.1. Zastara potraživanja naknade štete prema državi

Država kod odgovornosti za naknadu štete počinjene ratnim zločinom odgovara po objektivnom kriteriju i temeljem odgovornosti za drugog. Postavlja se pitanje zastarijeva li zahtjev za naknadu štete prema državi kada je počinitelj ratnog zločina za to kazneno djelo pravomoćno osuđen, i djelo je počinio, primjerice, u obavljanju vojne službe, u općem zastarnom roku za potraživanje naknade štete ili u roku određenom za zastaru kaznenog progona kao za štetnika, odnosno kod kaznenog djela ratnog zločina uopće ne zastarijeva. Sudska praksa u RH⁷¹ i Federaciji BiH,⁷² kao i u Republici Sloveniji,⁷³ jasno je zauzela

⁶⁹ V. čl. 1062. st. 1. ZOO, čl. 172. st. 1. ZOO i čl. 172. st. 1. ZOO/BiH. U navedenim je odredbama propisana opća odgovornost pravnih osoba za štetu koju njezino tijelo prouzroči trećoj osobi u obavljanju ili u vezi s obavljanjem svojih funkcija.

⁷⁰ V. *supra* bilj. 25. Ako je štetu radnju (ratni zločin) počinio pripadnik hrvatskih oružanih ili redarstvenih snaga tijekom Domovinskog rata (u razdoblju od 17. kolovoza 1990. do 30. lipnja 1996.) odgovornost države temelji se na Zakonu o odgovornosti RH.

⁷¹ V. odluke VSRH broj Rev-2785/87 od 16. lipnja 1988., Rev-2314/97 od 2. lipnja 1999., Rev-981/87 od 29. listopada 1997., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 26. siječnja 2018.

⁷² V. odluku VSFBiH broj 070-0-Rev-07-001760 od 24. veljače 2009., <http://www.vsud-fbih.pravosudje.ba>, očitavanje 26. siječnja 2018. Također je na sjednici Građanskog odjeljenja VSFBiH koja je održana 27. ožujka 2015. godine zauzeto sljedeće pravno stajalište: *Privilegovani rok zastare potraživanja iz čl. 377. ZOO-a*

stajalište da kod odgovornosti za drugog, pa tako i u slučaju odgovornosti države, zastara potraživanja naknade štete procjenjuje se isto kao za štetnika. Takav zaključak sudova temelji se na tome da odredbe zakona koji reguliraju privilegirani rok zastare kod štetnih radnji koje su ujedno kaznena djela proizlazi iz same stipulacije odredbe koja to predviđa u odnosu na odgovornu osobu, a ne samo za štetnika.⁷⁴ Međutim, suprotno navedenom pravnom stajalištu, u sudskoj praksi Republike Srpske najviše tijelo sudbene vlasti izrazilo je stajalište da u slučaju odgovornosti države za naknadu štete počinjene kaznenim djelom pripadnika oružanih snaga te države, samo se u odnosu na štetnika i počinitelja kaznenog djela primjenjuje privilegirani zastarni rok, ali ne i za državu koja je treća osoba i koja je odgovorna po drugom zakonskom osnovu.⁷⁵ Takvo stajalište očigledno polazi od toga da država kod odgovornosti za drugog po objektivnom kriteriju *nije sama počinila kazneno djelo*, slijedom čega se na nju ne može niti primijeniti privilegirani zastarni rok kao za kazneno gonjenje. Vidljivo je da VSRS tumači istu odredbu drukčije nego najviši sudovi u Federaciji BiH, RH i Republici Sloveniji.

Međutim, u odnosu na sudsku praksu u BiH, koja se odnosi na zastaru potraživanja naknade štete od države temeljem odgovornosti za drugog, Ustavni sud BiH donio je više odluka u kojima se razmatralo upravo pitanje primjene privilegiranog zastarnog roka na odgovornost države te je u određenim odlukama Ustavnog suda BiH zauzeto pravno stajalište identično sudovima u Republici Srpskoj, odnosno da u slučaju odgovornosti države za naknadu štete počinjene kaznenim djelom osobe za koju država odgovara po objektivnom kriteriju, samo se u odnosu na štetnika i počinitelja kaznenog djela primjenjuje privilegirani zastarni rok, ali ne i za državu koja je treća osoba i koja je odgovorna po drugoj zakonskoj osnovi.⁷⁶

primjenjuje se kako na učinioca krivičnog djela, tako i na odgovorno lice za naknadu štete koja je krivičnim djelom učinjena, mada sama nije učinilac tog krivičnog djela.

⁷³ V. odluke Vrhovnog suda Republike Slovenije (dalje VSRSLO) broj II Ips 295/93 od 9. veljače 1994. i VIII Ips 6/95 od 7. studenog 1995., <http://www.sodnapraksa.si>, očitavanje 26. siječnja 2018.

⁷⁴ V. čl. 231. st. 1. ZOO, čl. 377. st. 1. ZOO/91 i čl. 377. st. 1. ZOO/BiH. Isto regulira i slovenski Zakon o obligacijskih razmerjih (Uradni list SFRJ, broj 29/78, 39/85, 45/89, 57/89, Uradni list RS 88/99, 83/01, 30/02 i 87/02 – dalje – ZOR) u čl. 377. st. 1.

⁷⁵ V. odluku VSRS broj 71 0 P 047076 11 Rev od 23. kolovoza 2012., <http://www.vsud-rs.pravosudje.ba>, očitavanje 26. siječnja 2018. Stajalište je VSRS da se na državu u svezi sa zastarom u tim slučajevima primjenjuje odredba čl. 376. ZOO/BiH.

⁷⁶ V. odluke Ustavnog suda BiH broj AP 4128/10 od 28. ožujka 2014., AP 3979/11 od 17. rujna 2014., AP 2829/15 od 3. veljače 2016., www.ccbh.ba/odluke, očitavanje 27. siječnja 2018. Time je u cijelosti izmijenjeno

Daljnje pitanje koje se postavlja kod zastare potraživanja naknade štete prema državi kod odgovornosti za drugog je pitanje može li se privilegirani zastarni rok u odnosu na državu ako je štetna radnja kazneno djelo (ratni zločin), ali neposredni počinitelji nisu kazneno procesuirani i ne postoji osuđujuća kaznena presuda, odnosno može li parnični sud sam kao prethodno pitanje utvrđivati postojanje kaznenog djela (pa tako i ratnog zločina). U svezi s tim pitanjem sudska praksa najviših sudova u RH i BiH je identična, a razlikuje se sudska praksa, primjerice Republike Slovenije. U RH je pravno stajalište najvišeg suda da se dulji zastarni rok (kao za zastaru kaznenog progona) smije primijeniti samo onda kad je pravomoćnom kaznenom presudom utvrđeno da šteta potječe od kaznenog djela, a samo iznimno parnični sud može o počinjenju kaznenog djela utvrđivati kao o prethodnom pitanju ako postoje procesne smetnje zbog kojih se protiv odgovorne osobe nije mogao provesti kazneni postupak, kao što je primjerice ako je ona umrla ili postala nesposobna za rasuđivanje.⁷⁷ Isto pravno stajalište zauzimaju sudovi u Republici Srpskoj,⁷⁸ a sada i najviši sud FBiH.⁷⁹

Najviši sud Republike Slovenije, suprotno tomu, zauzeo je stajalište da parnični sud može odlučivati o postojanju kaznenog djela i kaznene odgovornosti počinitelja kao o prethodnom pitanju u svim slučajevima kad ne postoji pravomoćna kaznena presuda protiv počinitelja, ako je to nužno za pravilnu primjenu materijalnog prava u civilnom postupku, pa čak i u odnosu na nepoznatog počinitelja.⁸⁰ Takvo stajalište temelji se na odredbi procesnog

ranije pravno stajalište Ustavnog suda BiH zauzeto u odluci broj AP 289/03 od 19. studenog 2004., prema kojem ne samo da se na državu (Republiku Srpsku u konkretnom predmetu) primjenjuje privilegirani zastarni rok iz čl. 377. ZOO/BiH, nego da nepostojanje pravomoćne presude u kaznenom postupku ne znači da šteta nije nastala izvršenjem kaznenog djela.

⁷⁷ V. npr. odluke VSRH broj Rev-282/08 od 25. veljače 2009., Rev-845/07 od 23. prosinca 2008., Rev-327/08 od 5. studenog 2009., Rev-615/10 od 15. lipnja 2011., Rev-1142/09 od 9. veljače 2011., www.sudskapraksa.csp.hr, očitavanje 28. siječnja 2018.

⁷⁸ V. npr. presudu Osnovnog suda u Banja Luci broj 71 0 P 032253 07 P od 28. siječnja 2013. i presudu Okružnog suda u Bijeljini broj 80 0 P 035173 12 Gž od 20. studenog 2012.

⁷⁹ Na sjednici Građanskog odjeljenja VSFBiH koja je održana 27. ožujka 2015. godine zauzeto je između ostalog, sljedeće pravno stajalište: *Sud u parničnom postupku, osim u izuzetnim slučajevima nije ovlašten da utvrđuje postojanje krivičnog djela i krivične odgovornosti.*

⁸⁰ V. odluku VSRSLO broj II Ips 251/97 od 23. prosinca 1998., <http://www.sodnapraksa.si>, očitavanje 29. siječnja 2018.

zakona koja propisuje vezanost parničnog suda za postojanje kaznenog djela i kaznene odgovornosti počinitelja samo ako je to utvrđeno pravomoćnom osuđujućom presudom, što znači *argumentum a contrario* da ako takve presude nema, pa čak ako je donesena oslobađajuća kaznena presuda, da parnični sud može o tomu odlučivati kao o prethodnom pitanju.⁸¹ U Federaciji BiH najviši sud je više puta mijenjao sudsku praksu koja je prvotno zauzimala sadašnje stajalište da se zastarni rok kod potraživanja naknade štete u smislu odredbe članka 377. ZOO/BiH primjenjuje samo onda ako je pravomoćnom osuđujućom presudom kaznenog suda utvrđeno postojanje kaznenog djela i odgovornost počinitelja.⁸² Nakon toga zauzeto je pravno shvaćanje da „*ako parnični sud utvrdi postojanje određenog kaznenog djela za koje je izostalo vođenje kaznenog postupka, bilo iz kog razloga, zastarijelost naknade štete treba cijeliti u smislu članka. 377. ZOO/BiH, a pod pojmom odgovorna osoba podrazumijeva se kako počinitelj kaznenog djela, tako i osoba koje odgovara za štetu koja je počinjena kaznenim djelom mada sama nije počinitelj tog djela.*“⁸³ Stoga su sudovi u Federaciji BiH pozivajući se na ovakvo stajalište ocjenjivali da zahtjev za naknadu štete prouzročene kaznenim djelom ratnog zločina zastarijeva primjenom članka 377. ZOO/BiH (odnosno uopće nema zastare), te da ne znači kako šteta nije nastala izvršenjem toga kaznenog djela, ako ne postoji pravomoćna osuđujuća presuda. Nakon toga je VSFBiH ponovno zauzeo ranije pravno stajalište koje je identično stajalištu sudova u RH i Republici Srpskoj.⁸⁴

Pristup i sudska praksa da se uvijek u parničnom postupku može utvrđivati postojanje kaznenog djela kao prethodno pitanje, u svakom slučaju je daleko povoljniji za oštećenike, a posebno za žrtve i oštećene temeljem kaznenog djela ratnog zločina, jer im znatno olakšavaju položaj tužitelja u parnicama radi naknade štete. Žrtve kaznenih djela ratnog zločina (i drugih kaznenih djela) za koje je nastupila zastara potraživanja naknade štete po općim odredbama o

⁸¹ V. čl. 12. st. 3. Zakona o parničnom postupku (Narodne novine broj 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 2/07, 84/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13 i 89/14 – dalje ZPP). Ista je odredba u Zakonu o parničnom postupku Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, broj 58/03, 85/03, 74/05, 63/07 i 49/09 dalje – ZPP/RS) i Zakonu o parničnom postupku Federacije BiH (Službene novine Federacije BiH, broj 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15 – dalje ZPP/FBiH).

⁸² Uz iznimku kako je izuzetno parnični sud ovlašten, radi ocjene zastare potraživanja sam ispitivati i utvrđivati kao o prethodnom pitanju je li šteta uzrokovana kaznenim djelom, ako su postojale određene procesne smetnje zbog kojih se protiv određenog počinitelja nije mogao provesti ili dovršiti krivični postupak. Radi se o sudskoj praksi koju kontinuirano primjenjuje VSRH.

⁸³ Zaključak sjednice Građanskog odjeljenja VSFBiH od 24. listopada 2011. Također v. odluku VSFBiH broj 68 0 P 001956 11 Rev od 15. studenog 2011., <http://www.vsud-fbih.pravosudje.ba>, očitavanje 26. siječnja 2018.

⁸⁴ V. *supra* bilj. 79.

zastari potraživanja naknade štete ne moraju čekati osuđujuću kaznenu presudu, već mogu naknadu štete ostvarivati na osnovi počinjenog ratnog zločina neovisno o tomu kada će i hoće li uopće počinitelji biti procesuirani. Ako sud u parničnom postupku utvrdi postojanje kaznenog djela ratnog zločina kao štetne radnje odlučujući o tomu kao prethodnom pitanju, za tužitelje neće uopće postojati mogućnost zastare potraživanja naknade štete jer progon počinitelja kaznenog djela ratnog zločina ne zastarijeva. Također kod toga treba uzeti u obzir da je koji puta kazneno procesuiranje počinitelja kaznenog djela ratnog zločina dugotrajno i složeno, da je prikupljanje dokaza u pravilu onemogućeno ili otežano tijekom vođenja rata i ratnih djelovanja te da ponekad dolazi i do neopravdanog kašnjenja ili propuštanja kaznenog procesuiranja počinitelja.

S druge strane, kritičari takve sudske prakse (koja se primjenjuje u RH, Republici Srpskoj, a nadalje će se primjenjivati i u FBiH) ističu da ovlaštenje parničnog suda da odlučuje o postojanju kaznenog djela i odgovornosti počinitelja kao o prethodnom pitanju u svim onim slučajevima kad ne postoji osuđujuća kaznena presuda dovodi do pravne nesigurnosti.⁸⁵ To iz razloga jer se samo u okviru kaznenog postupka o tome može odlučivati obzirom na posebne odredbe koje reguliraju kazneni postupak i kojima se jamče prava okrivljenika, a nije moguće niti utvrditi kaznenu odgovornost nepoznatog počinitelja. Nadalje, kao jedan od glavnih argumenata ističe se kako je posebno neprihvatljivo tumačenje da se i u slučaju oslobađajuće kaznene presude u parničnom postupku može ponovno odlučivati o postojanju kaznenog djela i kaznene odgovornosti, jer je parnični sud vezan samo za osuđujuću kaznenu presudu, jer bi se moglo dogoditi da je kazneni sud presudio da nema kaznenog djela i kaznene odgovornosti, a parnični sud suprotno.⁸⁶ Mišljenje autora je da kod odgovornosti države za naknadu štete počinjenu ratnim zločinom za koji postoji osuđujuća kaznena presuda protiv počinitelja, ne bi trebalo biti dvojbe da i u odnosu na državu se mora prihvatiti da nema zastare potraživanja naknade štete, a postoje i uvjerljivi argumenti da isto vrijedi i u svim onim slučajevima gdje je parnični sud utvrdio odlučujući o prethodnom pitanju da se radi o ratnom zločinu.

6. Općenito o naknadi imovinske i neimovinske štete

⁸⁵ Uz iznimke kao što su smrt okrivljenika ili nesposobnost za rasuđivanje koji su zapreka za vođenje kaznenog postupka. U RH postoji također intencija određenih sudaca da se izmjeni važeća sudska praksa VSRH u svezi s primjekom privilegiranoga zastarnog roka i za štetne događaje koji su zasigurno i kazneno djelo, ali se radi o nepoznatom počinitelju i ne postoji pravomoćna kaznena presuda.

⁸⁶ Kao u poznatom slučaju O.J. Simpson u Sjedinjenim Američkim Državama.

ZOO je u odnosu na ZOO/91 znatno bolje terminološki odredio razliku između popravljavanja štete i naknade štete. Naime, naknada imovinske i neimovinske štete samo je jedan od načina popravljavanja štete te ZOO tu razliku jasno ističe.⁸⁷ Kod popravljavanja imovinske štete primarni način je uspostava prijašnjeg stanja, a tek u slučaju nemogućnosti uspostave prijašnjeg stanja, odnosno ako se time ne otklanja u potpunosti šteta, odgovorna osoba je dužna oštećeniku dati djelomično ili u potpunosti naknadu u novcu na ime naknade štete.⁸⁸ Uspostava prijašnjeg stanja moguća je individualnom restitucijom⁸⁹, generičkom restitucijom⁹⁰ ili popravljanjem štete na oštećenoj stvari⁹¹. Popravljanje neimovinske štete po prirodi stvari nije moguće uspostavljanjem prijašnjeg stanja te ZOO za povredu prava osobnosti predviđa kao načine popravljavanja štete nenovčanu naknadu (satisfakciju)⁹² i pravičnu novčanu naknadu (satisfakciju)⁹³. Pravična novčana naknada kod neimovinske štete (povrede prava osobnosti) ekvivalent je naknadi štete kod imovinske štete i ukupno predstavljaju naknadu štete kao jedan od načina popravljavanja štete.

⁸⁷ Odsjek 7 ZOO-a nosi naziv „Popravljanje štete“, a popravljanje štete dijeli se na popravljanje imovinske (čl. 1085. – 1098. ZOO) i neimovinske štete (čl. 1099. – 1106), te je naknada štete jasno izdvojena u odnosu na druge načine popravljavanja štete. U ZOO/91 Odsjek 7 imao je naslov „Naknada“, i isti se dijelio na naknadu materijalne (čl. 185. – 198. ZOO/91) i nematerijalne štete (čl. 199. – 205. ZOO/91), što je bilo terminološki pogrešno jer je i u ZOO/91 naknada štete bila samo jedan od načina popravljavanja štete. Rješenje kao u ZOO/91 danas je prisutno u ZOO/BiH.

⁸⁸ V. čl. 1085. ZOO. U čl. 1085. st. 4. ZOO-a predviđena je iznimka kada sud na zahtjev oštećenika, i u situaciji kad je moguća uspostava prijašnjeg stanja, oštećeniku može dosuditi naknadu u novcu pod uvjetom da okolnosti konkretnog slučaja ne opravdavaju uspostavu prijašnjeg stanja.

⁸⁹ Individualna restitucija kao način popravljavanja štete znači da se oštećeniku vraća ista stvar koja mu je, primjerice protupravno oduzeta (krađa slike, automobila i sl.)

⁹⁰ Generička restitucija podrazumijeva da oštećenik umjesto uništene ili oštećene stvari dobiva drugu stvar iste vrste i kvalitete (npr. otuđenje zamjenjivih stvari).

⁹¹ Primjerice popravak ili promjena oštećenih dijelova neke stvari.

⁹² V. čl. 1099. ZOO. koji kao nenovčanu naknadu predviđa objavljivanje presude ili ispravka, povlačenje izjave kojom je povreda počinjena ili bilo što drugo čime se može ostvariti svrha koja se inače postiže pravičnom novčanom naknadom. Slična je odredba u čl. 199. ZOO/91 i čl. 199. ZOO/BiH.

⁹³ V. čl. 1100. st. 1. ZOO. Kod povrede prava osobnosti pravična novčana naknada (naknada štete) dosuđuje se samo kada to opravdavaju okolnosti slučaja i težina povrede te nezavisno o postojanju imovinske štete ili ako je uopće nema. U čl. 200. st. 1. ZOO/91 i čl. 200. ZOO/BiH navedeno je da za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog smanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda i časti; slobode ili prava ličnosti, smrti bliske osobe te za strah sud će, ako nađe da okolnosti slučaja, a osobito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdavaju, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno o naknadi materijalne štete, a i kad nje nema.

6.1. Šteta

Kod definicije štete ZOO razlikuje običnu štetu, izmaklu korist i povredu prava osobnosti (neimovinsku štetu).⁹⁴ Obična šteta (stvarna, pozitivna, *damnum emergens*)⁹⁵ i izmakla korist (izmakli dobitak, negativna šteta, *lucrum cessans*)⁹⁶ imovinske su štete koje se odražavaju na imovini oštećenika, dok je povreda prava osobnosti⁹⁷ neimovinska šteta koja se ogleda u povredi subjektivnih neimovinskih prava i interesa. Daljnja podjela šteta moguća je s obzirom na način postanka, razlike od trenutka uzrokovanja i trenutka nastupanja štetnih posljedica, s obzirom na predvidivost i s obzirom na način utvrđivanja i dokazivanja.⁹⁸

Kod podjele šteta s obzirom na način postanka može se razlikovati izravne (direktne) i neizravne (indirektne) te simultane štete. Izravne štete su one koje su izravna posljedica štetnog događaja koji je djelovao direktno na određenu stvar ili dobro,⁹⁹ dok su neizravne štete gubitci koji se pojavljuju kao daljnja posljedica štetnog događaja na drugim stvarima i imovini oštećenika¹⁰⁰. Simultane štete su kada se jednom štetnom radnjom uzrokuju štete

⁹⁴ V. čl. 1046. ZOO. U ZOO/91 i ZOO/BiH u čl. 155. navedeno je da je šteta umanj enje nečije imovine (obična šteta) i sprečavanje njezina povećanja (izmakla korist), a i nanošenje drugom fizičkog ili psihičkog bola ili straha (nematerijalna šteta).

⁹⁵ Obična šteta je umanj enje postojeće imovine oštećenika (npr. oštećenje tuđeg automobila ili neke druge stvari).

⁹⁶ Izmakla korist je šteta koja se sastoji u sprečavanju povećanja imovine oštećenika. Mora se raditi o koristi koju bi izvjesno oštećenik po redovitom tijeku stvari ostvario da nije bilo štetne radnje (npr. ako je prodavatelj isporučio samo dio robe, kupac koji dalje prodaje robu bi po redovnom tijeku stvari ostvario dobitak i za neisporučenu robu).

⁹⁷ U čl. 19. st. 2. ZOO-a pod pravima osobnosti podrazumijevaju se pravo na život, tjelesno i duševno zdravlje, ugled, čast, dostojanstvo, ime, privatnost osobnog i obiteljskog života, slobodu i dr. Vidljivo je da ZOO samo primjerice navodi prava osobnosti u odnosu na koje se pruža zaštita, zbog čega nema ograničenog broja prava osobnosti, što je bitna razlika u odnosu na ZOO/91 koji je taksativno propisivao mogućnost novčane naknade za određene vidove nematerijalne štete (čl. 200 ZOO/91 i čl. 200. ZOO/BiH).

⁹⁸ O toj vrsti podjele šteta v. Gorenc, V.; Zakon o obveznim odnosima s komentarom, RRIF, Zagreb, 1998., str. 211. i 212.

⁹⁹ Primjerice, oštećenje ili uništenje konkretne tuđe stvari.

¹⁰⁰ Neizravna šteta je neizravna posljedica štetnog događaja, jer nije nastala samim štetnim događajem, već temeljem drugog događaja koji je stvorio i omogućio prvi štetni događaj. Primjerice, kad netko ukrade stvari iz stana jer je prije toga druga osoba razvalila vrata, pri čemu je krađa stvari iz stana neizravna šteta.

nekolicini oštećenika, ali se one ipak računaju kao jedna samostalna šteta.¹⁰¹ S obzirom na razliku od trenutka uzrokovanja ili nastanka štetnog događaja i trenutka nastupanja štetnih posljedica (štete) mogu se razlikovati postojeća šteta, buduća šteta (izvjesna) i buduća eventualna (neizvjesna) šteta. Postojeća šteta je ona kod koje je nastao njen uzrok, a ostvarila se i sama šteta, dok su buduće štete one kod kojih je nastupio njihov uzrok, ali njihove posljedice još nisu nastupile ili nisu još prestale. Buduća eventualna šteta je ona kod koje je njen uzrok nastupio, ali je neizvjesno nastupanje štetnih posljedica.¹⁰²

S obzirom na način utvrđivanja i dokazivanja štete razlikuje se konkretna i apstraktna šteta. Konkretna šteta je ona čije se postojanje i opseg mogu utvrditi izravnim dokaznim sredstvima, kao što su pregled, vještačenje, svjedoci, priznanje odgovorne osobe i sl.¹⁰³ Apstraktna šteta je kad se njezino postojanje pretpostavlja, a visina utvrđuje unaprijed po određenim mjerilima ili u paušalnoj svoti, a ne od slučaja do slučaja kako je inače uobičajeno.¹⁰⁴

6.2. Naknada imovinske štete

Naknada imovinske štete smatra se dospelom od trenutka nastanka štete,¹⁰⁵ što bi značilo da od tog trenutka postoji obveza odgovorne osobe na plaćanje zateznih kamata¹⁰⁶. Međutim, sudska praksa zauzela je pravno stajalište da zatezne kamate na naknadu nenovčane štete, dosuđene prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke teku od dana donošenja prvostupanjske presude kojom je visina naknade određena. Ako je oštećenik sam otklonio štetu prije donošenja sudske odluke, zatezne kamate teku od dana kad je šteta otklonjena, odnosno otkada su učinjeni troškovi radi otklanjanja štete.¹⁰⁷ Pravna teorija zastupa stajalište

¹⁰¹ Primjerice, kad je oštećenik zadobio povrede zbog kojih je prevezen u bolnicu na liječenje, a zbog toga gubi zaradu i ima troškove osobe koja ga je pratila i pružala mu pomoć.

¹⁰² Npr. neizvjesno je hoće li ožiljak ubuduće ostati za cijeli život ili će nestati, a o čemu ovisi naknada neimovinske štete.

¹⁰³ Gorenc, *op. cit.*, str. 211.

¹⁰⁴ *Ibid.*, str. 212.

¹⁰⁵ V. čl. 1086. ZOO. Ista je odredba u čl. 186. ZOO/91 i ZOO/BiH.

¹⁰⁶ V. čl. 29. st. 2. ZOO.

¹⁰⁷ Takva sudska praksa prisutna je još od 1988. godine temeljem načelnog stajališta Zajedničke sjednice bivšeg Saveznog suda, republičkih vrhovnih sudova, pokrajinskih vrhovnih sudova i Vrhovnog vojnog suda. *Ratio* takvog stajališta bila je teza da zatezne kamate imaju karakter predmnijevane štete zbog zakašnjenja u ispunjenju

da prema članku 1086. ZOO-a oštećenik ima pravo zahtijevati isplatu naknade od trenutka nastank štete, a štetnik (odgovorna osoba) obvezu izvršiti tu isplatu.¹⁰⁸

ZOO za naknadu imovinske štete u slučaju smrti, tjelesne ozljede ili oštećenja zdravlja određuje kao pravilo naknadu u obliku novčane rente, koja se plaća doživotno ili za određeno vrijeme.¹⁰⁹ Za rentu je karakteristično da se dosuđuje pod klauzulom *rebus sic stantibus*, odnosno podložna je povećanju, sniženju ili ukidanju.¹¹⁰ Obujam naknade štete su sve one štete koje proizlaze iz određenog štetnog događaja, te to mogu biti obična šteta, izmakla korist, svi drugi troškovi koji su učinjeni radi umanjenja štete ili ublažavanja štetnih posljedica kao i kamate na iznos naknade štete. ZOO posebno propisuje obujam naknade imovinske štete u slučaju smrti, narušenja zdravlja, tjelesne ozljede, povrede časti i širenja neistinitih navoda o nekoj osobi.¹¹¹

Visina naknade imovinske štete podrazumijeva vrijednost štete izražene u novcu, i može biti izražena prema određenim cijenama. ZOO kod deliktne odgovornosti predviđa načelo potpune naknade štete, što znači da oštećenik ima pravo na naknadu u onom iznosu koji je potreban da se njegovo materijalno stanje dovede u ono u kojem bi se nalazilo da nije

novčane obveze, a da se s druge strane šteta određuje prema cijenama u trenutku presuđenja (čl. 1089. st. 2. ZOO). U svezi s tim stajalištem postoji opsežna sudska praksa (v. primjerice odluke VSRH broj Rev-1159/04 od 11. siječnja 2005., Rev-1071/2004 od 13. srpnja 2005., Rev-914/2005 od 13. listopada 2005., Rev-425/2007. od 10. siječnja 2008., Rev-1091/2007 od 14. studenog 2007., Rev-1729/2009 od 28. travnja 2010., Rev-2831/1994 od 22. ožujka 2005., Rev-521/1996 od 25. svibnja 2005., Rev-2122/2010 od 21. prosinca 2011., Rev-2273/2010 od 4. travnja 2010., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 30. siječnja 2018.).

¹⁰⁸ Takvo stajalište polazi od toga da je plaćanje kamata obveza dužnika koji je zakasnio s ispunjenjem novčane obveze, a naknada štete je novčana obveza, te dužnik dolazi u zakašnjenje kad ne ispuni obvezu u roku određenom za ispunjenje, a ako rok nije određen, kad ga vjerovnik pozove da ispuni obvezu (čl. 173. ZOO-a).

¹⁰⁹ V. čl. 1088. ZOO (čl. 188. ZOO/91 i ZOO/BiH). Renta je naknada štete kod koje ukupan iznos štete nije poznat u vrijeme odlučivanja o zahtjevu i plaća se unaprijed u utvrđenim iznosima i razdobljima. ZOO propisuje i iznimke kada se umjesto rente može tražiti jednokratni kapitalizirani iznos naknade štete (čl. 1088. st. 4. i 5. ZOO, odnosno čl. 188. st. 4. i 5. ZOO/91 i ZOO/BiH). ZOO rentu kao oblik naknade štete izrijeком predviđa za buduću štetu u vidu izgubljenog uzdržavanja, odnosno pomaganja, kao posljedicu smrti davatelja uzdržavanja (čl. 1094. ZOO, odnosno čl. 194. ZOO/91 i ZOO/BiH), zbog izgubljene zarade, zbog trajnog povećanja potreba ili tuđe pomoći i njege te zbog uništenja ili umanjenja mogućnosti daljnjeg razvijanja i napredovanja kao posljedice nesposobnosti za rad (čl. 1095. st. 2. ZOO, odnosno čl. 195. ZOO/91 i ZOO/BiH).

¹¹⁰ V. čl. 1096. ZOO (čl. 196. ZOO/91 i ZOO/BiH).

¹¹¹ V. čl. 1093. – 1097. ZOO (čl. 193. – 197. ZOO/91 i ZOO/BiH).

bilo štetnog događaja.¹¹² Osnovni način utvrđivanja visine štete je tržišna ili redovita cijena, a pod posebnim pretpostavkama i izvanredna i afekcijska cijena. Kod izmakle koristi mora se raditi o dobitku koji se osnovano mogao očekivati prema redovitom tijeku stvari ili prema posebnim okolnostima, a čije je ostvarenje spriječeno štetnikovom radnjom ili propuštanjem.¹¹³ Osnovno pravilo kod naknade štete u svezi s obujmom i visinom naknade štete je potpuna naknada štete oštećeniku, ali ZOO također propisuje dvije iznimke.¹¹⁴ Prva iznimka je kad je odgovorna osoba slabog imovnog stanja pa bi je isplata potpune naknade štete dovela u oskudicu.¹¹⁵ Druga se odnosi na slučaj kad je štetnik prouzročio štetu radeći nešto korisno za oštećenika, pritom postupajući brižljivošću kao u vlastitim poslovima.¹¹⁶ Doprinos oštećenika nastanku ili obujmu štete također je jedan od razloga za smanjenje naknade štete.¹¹⁷ Utvrđivanj visine naknade imovinske štete moguće je na više načina. Tako se visina štete može utvrditi propisom, arbitrarno putem suda po slobodnoj ocjeni ili prema procjeni sudskih vještaka, komisijski i sporazumom između štetnika (odgovorne osobe) i

¹¹² V. čl. 1090. ZOO (čl. 190. ZOO/91 i ZOO/BiH). Međutim, to nije uvijek tako, jer primjerice kod naknade imovinske štete zbog oštećenja automobila, pri čemu oštećenik nije mogao koristiti svoj automobil za vrijeme popravka, sudska praksa ne priznaje oštećeniku troškove najma zamjenskog automobila.

¹¹³ V. čl. 1089. st. 2., 3. i 4. ZOO (čl. 189. st. 2., 3. i 4. ZOO/91 i ZOO/BiH). Najčešći način određivanja visine naknade štete sukladno je prometnoj (tržnoj) vrijednosti ili cijeni, i to prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke. To je u skladu s načelom "potpune naknade" jer će oštećenik dobiti onaj iznos novca koji je dostatan da se njegova materijalna situacija dovede u ono stanje kakvo je bilo prije štetnog događaja. Određivanje visine naknade štete pomoću izvanredne cijene dolazi u obzir kada nije moguće utvrditi tržišnu cijenu (stvar se ne može više nigdje nabaviti), a afekcijska cijena, koja se utvrđuje subjektivno s obzirom na vrijednost koju je stvar imala za oštećenika, može se odrediti ako je stvar uništena ili oštećena kaznenim djelom učinjenim namjerno.

¹¹⁴ V. čl. 1091. ZOO (čl. 191. ZOO/91 i ZOO/BiH).

¹¹⁵ Pretpostavke za sniženje visine naknade štete po toj osnovi su da šteta nije prouzročena namjerno ili iz krajnje nepažnje, da je odgovorna osoba slabog imovnog stanja i da bi je isplata potpune naknade dovela u oskudicu. Sud po službenoj dužnosti u okviru pravilne primjene materijalnog prava pazi na primjenu čl. 1091. st. 1. ZOO-a, pri čemu autor smatra da bi se takvo sniženje visine naknade štete trebalo primijeniti jedino ako se tuženik na to izričito pozove. U sudskoj praksi se rijetko primjenjuje taj institut (v. npr. odluku VSRH broj Rev-1791/1996 od 2. lipnja 1999., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 30. siječnja 2018.).

¹¹⁶ V. čl. 1091. st. 2. ZOO (čl. 191. st. 2. ZOO/91 i ZOO/BiH).

¹¹⁷ V. čl. 1092. st. 1. ZOO (čl. 192. st. 1. ZOO/91 i ZOO/BiH). Štetnik ili odgovorna osoba mogu u cijelosti biti odgovorni za nastanak štetnog događaja, ali oštećenik može nekom svojom radnjom ili propuštanjem pridonijeti da šteta nastane ili bude veća, i tada ima pravo samo na razmjerno nižu naknadu štete. U čl. 1092. st. 2. ZOO-a propisano je da sud može u takvim slučajevima, kad je nemoguće utvrditi koji dio štete potječe od oštećenikove radnje ili propusta, po slobodnoj ocjeni dosuditi naknadu štete vodeći računa o okolnostima slučaja.

oštećenika. Iznos naknade štete može se odrediti u ukupnom jednokratnom iznosu ili u obliku novčane rente.

6.3. Naknada neimovinske štete

Kod neimovinske štete prema sadržaju se mogu razlikovati dva načina ili oblika popravljivanja šteta. Jedan je oblik moralna ili nenovčana satisfakcija,¹¹⁸ a drugi je oblik novčana satisfakcija ili pravična novčana naknada¹¹⁹. Pravična novčana naknada kod neimovinske štete ekvivalent je naknade štete kod imovinskih šteta. Tri su pretpostavke za dosuđenje pravične novčane naknade: da je došlo do povrede prava osobnosti,¹²⁰ da težina povrede i okolnosti slučaja opravdavaju dosuđenje pravične novčane naknade¹²¹ i da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive s njezinom naravi i društvenom svrhom¹²². ZOO je proširio pravo na isplatu pravične novčane naknade za slučaj smrti ili posebno teškog invaliditeta bliske osobe na djedove, bake, unučad i roditelje za začeto, a nerođeno dijete.¹²³ ZOO posebno propisuje pravo na pravičnu novčanu naknadu kao zadovoljštinu u posebnim

¹¹⁸ V. čl. 1099. ZOO. U slučaju povrede prava osobnosti kao mogući oblik popravljivanja štete moralna je satisfakcija na trošak štetnika, a koja se može sastojati u objavljivanju presude, odnosno ispravka, povlačenja izjave kojom je povreda učinjena ili bilo čega drugog čime se inače može postići svrha pravičnom novčanom naknadom.

¹¹⁹ V. čl. 1100. ZOO, odnosno čl. 200. ZOO/91 i ZOO/BiH.

¹²⁰ Prava osobnosti iz čl. 19. ZOO-a navedena su primjerice, slijedom čega je u konkretnom slučaju moguće utvrditi i postojanje drugih prava osobnosti te njihovih povreda.

¹²¹ U određenom slučaju može doći do povrede prava osobnosti, ali se ipak neće dosuditi pravična novčana naknada jer je povreda neznatna te je primjerice trajala kratko ili je bila slabog intenziteta i sl.

¹²² Ta se pretpostavka isto odnosi na neznatne povrede prava osobnosti, ali i na svojevrsnu komercijalizaciju i lukrativnost pravične novčane naknade.

¹²³ V. čl. 1100. ZOO. Osim prava bračnog druga, djece i roditelja (čl. 1100. st. 1. ZOO), braće i sestara i izvanbračnog druga (čl. 1100. st. 2. ZOO), pravo na novčanu satisfakciju stekli su djedovi, bake i unučad te roditelji u slučaju gubitka začetog, a nerođenog djeteta (čl. 1100. st. i 3. ZOO). Pitanje naročito teškog invaliditeta faktično je pitanje u svakom konkretnom slučaju, pri čemu je sudska praksa snizila kriterije kada se smatra da se radi o naročito teškom invaliditetu (v. npr. odluku VSRH broj Rev-724/08 od 27. siječnja 2010., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 30. siječnja 2018.). Postojanje trajnije zajednice života također je faktično pitanje koje ovisi o konkretnim okolnostima slučaja (v. npr. odluke VSRH broj Rev-108/01 od 29. listopada 2003. i Rev-673/06 od 15. veljače 2007., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 30. siječnja 2018.).

slučajevima,¹²⁴ te određuje da tražbina naknade neimovinske štete prelazi na nasljednike ako je oštećenik podnio pisani zahtjev ili tužbu radi ostvarenja tražbine naknade neimovinske štete¹²⁵.

ZOO u odnosu na dospijeće pravične novčane naknade propisuje da ta obveza dospijeva danom podnošenja pisanog zahtjeva ili tužbe, osim ako je šteta nastala nakon toga.¹²⁶ U ZOO/91 nije bilo odredbe o dospelosti nematerijalne štete, a sudska praksa je zauzela stajalište da obveza naknade nematerijalne štete dospijeva danom donošenja prvostupanjske presude.¹²⁷ Odredba ZOO-a o dospijeću pravične novčane naknade daje pravo oštećenicima da im se visina pravične novčane naknade odredi prema kriterijima u vrijeme presuđenja, a uz to im se priznaje zatezna kamata od dana podnošenja zahtjeva ili tužbe. Iznimka od navedenog jedino je u slučaju nastanka štete nakon podnošenja zahtjeva ili tužbe, u kojem slučaju će oštećenik imati pravo na zatezne kamate od dana nastanka štete. Kod neimovinske štete na odgovarajući način se primjenjuju odredbe o doprinosu oštećenika vlastitoj šteti i sniženju naknade koje vrijede za imovinsku štetu.¹²⁸

7. Imovinska i neimovinska šteta kod počinjenih ratnih zločina

¹²⁴ V. čl. 1102. ZOO. Radi se zapravo o podvrsti povrede prava osobnosti na tjelesno i duševno zdravlje i na slobodu, ako je prema oštećeniku prijevarom, prisilom ili zlouporabom nekog odnosa podređenosti ili zavisnosti počinjeno neko kazneno djelo protiv spolne slobode i spolnog čudoređa.

¹²⁵ ZOO/91 je u čl. 204. određivao da potraživanje nematerijalne štete prelazi na nasljednike samo ako je priznato pravomoćnom odlukom ili pisanim sporazumom. Sadašnje rješenje znatno je povoljnije i pravednije za oštećenike i njihove nasljednike, posebice zbog vrlo često dugotrajnih sudskih postupaka (isto je rješenje u ZOO/BiH)

¹²⁶ V. čl. 1103. ZOO. Tako i u odluci VSRH broj Rev-735/10 od 8. prosinca 2010., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 1. veljače 2018.

¹²⁷ V. npr. odluke VSRH broj Rev-1275/08 od 28 siječnja 2009., Rev-22372012 od 13 ožujka 2012., Rev-2757/11 od 27. ožujka 2012., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 1. veljače 2018. Kritičari takvog pravnog stajališta smatraju da se na taj način pogodovalo štetnicima, donosno odgovornim osobama, jer one nisu bile obvezne platiti zatezne kamate za razdoblje od saznanja za štetu, odnosno od dana kad ih je oštećena osoba pozvala na platež naknade štete ili od dana podnošenja tužbe. S druge strane *ratio* stajališta VSRH bio je da se nematerijalna šteta određuje prema kriterijima u vrijeme donošenja presude, slijedom čega je isključeno kumuliranje zatezne kamate od dana nastanka štete.

¹²⁸ V. čl. 1106. i 1091. i 1092. ZOO.

Kod počinjenja kaznenog djela ratnog zločina oštećenik ili oštećenici imaju pravo potraživati cjelokupno imovinsku i neimovinsku štetu koja im je prouzročena tom štetnom radnjom. Radit će se gotovo isključivo o naknadi štete u novcu na ime naknade imovinske štete i novčane satisfakcije za povredu prava osobnosti, odnosno na ime neimovinske (nematerijalne štete). S obzirom da su na teritoriju RH kaznena djela ratnog zločina počinjena za vrijeme trajanja rata, primjenjivat će se ZOO/91 koji je bio na snazi u to vrijeme. U svakom konkretnom slučaju oštećenici trebaju dokazati koja im je sve šteta počinjena i shodno tomu zatražiti naknadu štete u određenoj visini. Kao što je već navedeno, u slučaju postojanja odgovornosti države, jedina realna šansa za dobivanje cjelokupne naknade štete je njezino potraživanje od države. U tim bi slučajevima država trebala pokušati mirnim putem pokušati izvan sudskog spora namiriti štetu oštećenima i time izvan spora brzo i učinkovito obešteti žrtve i oštećene iz takvih štetnih događaja.¹²⁹ S druge strane, oštećenima je također u interesu sklopiti nagodbe te tako izbjeći nove traume vođenja dugotrajnog postupka.

Imovinska (materijalna) šteta može se sastojati u oštećenju ili uništenju kuća ili stanova žrtava, oduzimanju pokretnina i sl. koja može biti obična šteta ili izmakla korist. Nadalje, imovinska šteta kod počinjenih ratnih zločina u slučaju smrti, tjelesne povrede ili oštećenja zdravlja sastojat će se u pravilu od izgubljene zarade¹³⁰, troškova liječenja, gubitka uzdržavanja ili pomaganja¹³¹, trajnih potreba za tuđom pomoći i njegom,¹³² kao i troškova

¹²⁹ Tako je RH postupila nakon pravomoćne kaznene presude radi počinjenja ratnog zločina u Gospiću od strane pripadnika oružanih snaga RH koji su odveli iz grada više osoba nakon čega su pronađeni ubijeni i gdje se radilo i o zapovjednoj odgovornosti. Obitelji ubijenih isplaćena je naknada štete u mirnom postupku, a RH je pokrenula regresne postupke protiv štetnika.

¹³⁰ Izgubljena zarada buduća je imovinska šteta koja se sastoji u budućem gubitku zarade oštećenika zbog potpune ili djelomične nesposobnosti za rad zbog zadobivenih povreda ili narušenja zdravlja. Štetu u vidu izgubljene zarade može biti i u slučaju prouzročenja nečije smrti, ali tada se ne radi o budućoj imovinskoj šteti, nego o postojećoj šteti koja je već nastupila u razdoblju od štetnog događaja pa do smrti oštećenika. Izgubljena zarada također nije buduća imovinska šteta u slučaju gubitka zarade tijekom liječenja, a nakon čega se ostvaruje naknada štete, jer se u tom slučaju radi o postojećoj šteti. Ta vrsta buduće imovinske štete sastoji se od gubitka plaće kao stalnog primanja, ali također i od gubitka drugih primanja.

¹³¹ Izgubljeno uzdržavanje ili pomaganje buduća je imovinska šteta koja se očituje u gubitku uzdržavanja ili pomaganja koje joj je pružala poginula osoba. Takvu štetu trpi i osoba koja je po zakonu imala pravo zahtijevati uzdržavanje od poginulog. Tu vrstu buduće imovinske štete ne trpe samo osobe koje su imale zakonsko pravo na uzdržavanje, već i one osobe koje je poginuli faktično uzdržavao ili pomagao. Stoga ZOO ne propisuje krug osoba koje mogu trpjeti tu vrstu štete, već je to faktično pitanje u svakom konkretnom slučaju. Da bi se radilo o toj vrsti štete mora biti ispunjena pretpostavka dužeg potpunog ili djelomičnog uzdržavanja ili pomaganja od

zbog uništenih ili umanjenih mogućnosti daljnjeg razvijanja ili napredovanja¹³³. U slučaju smrti oštećenika, članovi obitelji imaju pravo na naknadu troškova pogreba.¹³⁴ Naknada imovinske štete u slučaju smrti, tjelesne ozljede ili oštećenja zdravlja određuje se, u pravilu, u obliku novčane rente, doživotno ili za određeno vrijeme.¹³⁵ U svakom konkretnom slučaju, ovisno o zahtjevu oštećenika, odredit će se vrsta, obujam i visina imovinske štete koja je počinjena ratnim zločinom. Sudska praksa je prihvatila stajalište da se imovinska (materijalna) nenovčana šteta naknađuje prema cijenama u vrijeme donošenja presude sa zateznom kamatom od tog dana, a imovinska (materijalna) novčana sa zateznom kamatom od dana kada je šteta uklonjena, odnosno kada su učinjeni troškovi radi uklanjanja štete.¹³⁶

Žrtve i oštećenici kaznenih djela ratnog zločina imaju pravo i na naknadu neimovinske (nematerijalne) štete ili pravične novčane satisfakcije zbog povrede prava osobnosti. U RH je od 2006. godine u primjeni nova koncepcija neimovinske štete kao integralne i jedinstvene

strane poginulog, odnosno da oštećenik spada u krug osoba koje su imale po zakonu pravo na uzdržavanje od poginulog.

¹³² Oštećenik zbog zadobivenih povreda i oštećenja zdravlja može imati trajno povećane potrebe koje se mogu manifestirati na više načina. Te povećane potrebe najčešće se odnose na potrebu pojačane i specijalne prehrane u budućnosti, potrebu povećanih troškova za buduće liječenje, rehabilitaciju ili lijekove, potrebu tuđe pomoći i njege i sl. Tu vrstu buduće imovinske štete trpi oštećenik kojem je takva pomoć potrebna, a ne osobe koje mu pružaju pomoć i njegu. Oštećenik trpi tu vrstu štete i onda kad mu zbog povećanih potreba pomoć i njegu pružaju članovi obitelji besplatno.

¹³³ Imovinska buduća šteta zbog uništene ili umanjene mogućnosti daljnjeg razvijanja i napredovanja očituje se u pravilu u gubitku zarade, jer oštećenik zbog zadobivenih povreda i narušenog zdravlja zbog štetne radnje nije u mogućnosti ostvariti daljnje napredovanje ili razvijanje koje bi mu omogućilo bolja primanja. U pravilu se radi o budućoj izvjesnoj šteti koja će po redovitom tijeku stvari sigurno nastati u budućnosti, kada bi se po redovitom tijeku stvari ostvarile pretpostavke za napredovanje i ostvarenje većih prihoda. U svakom konkretnom slučaju, s obzirom na redoviti tijek stvari prema stanju u vrijeme štetnog događaja, oštećenik treba dokazati da bi mu nastupila u budućnosti takva šteta. Imovinska buduća šteta zbog uništene ili umanjene mogućnosti daljnjeg razvijanja i napredovanja vrlo je slična gubitku zarade kao posebnoj vrsti imovinske buduće štete.

¹³⁴ U te troškove spadaju i troškovi grobnog mjesta, nadgrobnog spomenika, vjerskog obreda, crnine, vijenaca, karmina i sl., a sve u skladu s mjesnim običajima i mogućnostima prosječnih građana (v. odluke VSRH broj Rev-877/2010 od 27. svibnja 2010 i Rev-1251/08 od 3. ožujka 2010., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 1. veljače 2018.).

¹³⁵ V. čl. 1088. ZOO, odnosno čl. 188. ZOO/91 i ZOO/BiH. Iznimno oštećenik može tražiti jedan ukupan iznos umjesto rente u slučaju postojanja ozbiljnih razloga (st. 5.).

¹³⁶ V. npr. odluke VSRH broj Revt-14/05 od 9. veljače 2005., Revt-36/03 od 18. veljače 2004., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitavanje 1. veljače 2018.

neimovinske štete zbog povrede prava osobnosti, prema kojoj su bivši vidovi nematerijalne štete samo kriteriji (mjerila), odnosno kvalifikatorne okolnosti po kojima sud određuje visinu pravične novčane naknade. Međutim, već je rečeno da su štetne radnje ratnih zločina počinjene u vrijeme važenja ZOO/91, koji ima iste odredbe kao današnji ZOO/BiH, slijedom čega se u RH na te štetne događaje i pričinjenu štetu primjenjuje ZOO/91.¹³⁷ Stoga će oštećenicima sukladno njihovim zahtjevima pripadati naknada nematerijalne štete za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog smanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda i časti; slobode ili prava ličnosti, smrti bliske osobe te za strah, pod uvjetom da okolnosti slučaja, a osobito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdavaju. Kod određivanja visine nematerijalne štete potrebno je imati u vidu sve konkretne okolnosti svakog slučaja, pri čemu sud uzima u obzir donesene orijentacijske kriterije,¹³⁸ ali koji nisu puka matematička formula prema kojoj se mora izračunavati naknada nematerijalne štete. U slučaju smrti ili osobito teškog invaliditeta¹³⁹ žrtve ratnih zločina, pravo na novčanu naknadu imaju članovi obitelji žrtve (bračni drug, djeca i roditelji), a izvanbračni drug samo pod uvjetom da je između njega i umrlog postojala trajnija zajednica života. Braća i sestre imaju pravo na naknadu nematerijalne štete samo u slučaju smrti i pod uvjetom da je između njih i pokojnog postojala trajnija zajednica života.¹⁴⁰ U svakom slučaju kod određivanja visine zatražene naknade nematerijalne štete žrtvama i oštećenicima ratnih zločina, sukladno važećem zakonu u vrijeme nastanka štetne radnje, potrebno je cijiniti sve okolnosti konkretnog slučaja, kao što su trajanje i intenzitet fizičkih bolova, sve neugodnosti liječenja, vrstu povreda, stupanj smanjenja životne aktivnosti, trajanje, intenzitet i trajne posljedice pretrpljenog strah ili naruženja, a u slučaju smrti ili posebno teškog invaliditeta žrtve stupanj povezanosti i bliskosti najbližih srodnika. Pritom orijentacijski kriteriji koje donosi najviši sud trebaju biti samo pomoćno sredstvo za individualiziranje svake konkretne

¹³⁷ To proizlazi iz odredbe čl. 1163. ZOO-a koja određuje da se ZOO ne primjenjuje na obvezne odnose koji su nastali prije njegovog stupanja na snagu.

¹³⁸ U RH su Orijentacijski kriteriji i iznosi za utvrđivanje visine pravične novčane naknade nematerijalne štete doneseni na sjednici Građanskog odjela VSRH od 29. studenog 2002.

¹³⁹ Pitanje naročito teškog invaliditeta faktično je pitanje koje se procjenjuje u svakom konkretnom slučaju s obzirom na sve okolnosti, s time da je sudska praksa znatno snizila kriterije što se može smatrati naročito teškim invaliditetom bliske osobe (v. npr. odluku VSRH broj Rev-157/87 od 20. listopada 1988., u Crnić, *op. cit.*, str. 911.).

¹⁴⁰ Pitanje trajnije zajednice života također je faktično pitanje, i ne mora uvijek podrazumijevati zajedničko stanovanje, već je bitna povezanost braće i sestara (v. npr. odluku VSRH broj Rev-333/80 od 26. ožujka 1980., u Crnić, *op. cit.* str. 911.).

nematerijalne štete. U RH je 2015. godine donesen Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja koji propisuje prava osoba, koje su između ostalog i žrtve ratnih zločina i kojima se priznaju određena prava uključujući i pravo na jednokratnu novčanu naknadu.¹⁴¹

8. Zaključak

Ratni zločini su najteža kaznena djela čije su posljedice, između ostalog, imovinske i neimovinske štete pričinjene u pravilu većem broju oštećenih osoba. Naknada imovinske i neimovinske štete žrtvama kaznenih djela ratnih zločina jednako je važna kao samo procesuiranje i kažnjavanje počinitelja ratnih zločina te je potrebno osigurati pravo žrtava i oštećenika na brzu i učinkovitu mogućnost ostvarenja naknade štete. Osim štetnika, kod kaznenih djela ratnih zločina u pravilu će postojati odgovornost države za naknadu štete temeljem objektivne odgovornosti za ratne zločine koje su počinili njezini pripadnici oružanih i redarstvenih snaga ili državna tijela u obavljanju svojih funkcija.

Kod odgovornosti države za naknadu štete počinjene ratnim zločinom za koji postoji osuđujuća kaznena presuda protiv počinitelja, autor smatra da bi se i u odnosu na državu trebalo prihvatiti da nema zastare potraživanja naknade štete, a postoje i uvjerljivi argumenti da isto vrijedi i u svim onim slučajevima gdje je parnični sud utvrdio odlučujući o prethodnom pitanju da se radi o ratnom zločinu. Kod počinjenja kaznenog djela ratnog zločina, oštećenici imaju pravo potraživati cjelokupnu imovinsku i neimovinsku štetu koja im je prouzročena tom štetnom radnjom, pri čemu bi država u slučaju njene odgovornosti trebala u mirnom postupku podmiriti cjelokupnu prouzročenu štetu i time izvan spora brzo i učinkovito obeštetiti žrtve i oštećenike iz takvih štetnih događaja. U protivnom, u sudskom postupku treba s obzirom na zahtjev oštećenika utvrditi i individualizirati imovinsku i neimovinsku štetu u svakom konkretnom slučaju s obzirom na konkretne okolnosti te odrediti pravičnu naknadu imovinske i neimovinske štete koja će omogućiti barem djelomičnu satisfakciju i rehabilitaciju žrtvama jednih od najtežih kaznenih djela.

¹⁴¹ V. čl. 1., 2., i 24. Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja.

SUMMARY

LIABILITY FOR DAMAGES AND REPARATION FOR HARM CAUSED BY WAR CRIMES

War crimes are the most serious criminal offences, which in terms of their characteristics are related to violations of the rules of international law during a war, armed conflict and occupation. One of the consequences of the commission of war crimes is material and non-material harm, caused as a rule to a large number of people. Therefore liability for damages and reparation of the harm caused to the victims of war crimes is equally as important as the criminal prosecution of the perpetrators themselves. In the territory of the Republic of Croatia and neighbouring Bosnia and Herzegovina, wars and armed conflicts were waged in recent history, and war crimes were committed. Still today criminal proceedings and proceedings for payment of damages and reparation for the harm that was caused are being conducted against the perpetrators and the responsible persons. Regarding liability for damages for the war crimes committed, the state will very often appear alongside the wrongdoer as the responsible person, and as a result the question will arise of the expiration of the statute of limitations for reparation towards a state. It is also important to differentiate war damage and acts of terrorism from a possible war crime and, regarding payment of damages to victims of war crimes, it is necessary to conduct rapid and efficient compensation proceedings.

The subject of this paper is an analysis of the legislation and case law related to liability for damages and the harm caused by war crimes. The paper first explains the terminology and the differences between a war crime, war damage and an act of terrorism, and then liability is discussed for the harm caused by war crimes and reparation of that harm.

Key words: war crimes, war damage, act of terrorism, liability for harm, statute of limitations, reparation

LITERATURA

Crnić, I.; Zakon o obveznim odnosima, Napomene, komentari, sudska praksa i prilozi, 3. izd., Organizator, Zagreb, 2006.

Gorenc, V.; Zakon o obveznim odnosima s komentarom, RRIF, Zagreb, 1998.

Horvatić, Ž., Derenčinović, D. i Cvitanović, L.; Kazneno pravo opći dio I, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016.

Horvatić, Ž., Derenčinović, D. i Cvitanović, L.; Kazneno pravo opći dio II, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2017.

Jug, J.; Naknada buduće štete, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 36., br. 1., 2015.

Kačer, H., Radolović, A. i Slakoper, Z.; Zakon o obveznim odnosima s komentarom, Poslovni zbornik, 2006.

Klarić, P. i Vedriš, M.; Građansko pravo, 11 izmijenjeno i dopunjeno izd., Narodne novine d.d., Zagreb, 2008.

Munivrana Vajda, M.; Međunarodni zločini prema novom Kaznenom zakonu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 19. br. 2/2012.